

Г52

3625р

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА**

ГЛАДУШ Віктор Антонович

УДК 378.046-021.68.001-051:376(477)“XX/XXI”

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ОСВІТИ ДЕФЕКТОЛОГІВ В УКРАЇНІ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

13.00.03 – корекційна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ – 2013

9389

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України
Бондар Віталій Іванович,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, директор науково-дослідного центру інклюзивної освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України
Олійник Віктор Васильович,
ректор ДВНЗ „Університет менеджменту освіти” НАПН України;

доктор педагогічних наук, професор
Миринова Світлана Петрівна,
завідувач кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

доктор педагогічних наук, професор
Супрун Микола Олексійович,
провідний науковий співробітник лабораторії олігофренопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України.

Захист відбудеться «26» червня 2013 року о 12-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.14 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий «23» травня 2013 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.В. Федоренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Друга половина XX – початок XXI ст. характеризується динамічним розвитком народного господарства, масштабними змінами, перетвореннями і нововведеннями у суспільстві. Бути джерелом розвитку, забезпечити належну якість цих змін покликана освіта, яка має дати можливість кожній людині не просто задовольнити свої освітні потреби, пристосуватися до життя, а максимально реалізуватися як особистості, піднятися на такий рівень, який би дозволив розвинути свої природні здібності, навчитися самостійно здобувати необхідні знання впродовж усього життя, творчо мислити, опанувати існуючі інформаційні ресурси. Держава, суспільство покликані наповнювати це джерело. Практично кожне десятиліття привносило в освітню сферу нові здобутки наукових пошуків, передовий досвід шкільної практики. Особливу значимість мають заходи початку 1990-х рр., коли Україна проголосила перехід до незалежного і суверенного державного будівництва та культурного відродження. На законодавчому рівні визначено зміст, мету і стратегічні напрями реформування всіх ланок освіти з метою її демократизації, гуманізації, відповідності світовим стандартам. У законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» визначено, що модернізація освіти стає пріоритетною в сучасному розвитку суспільства, віддзеркалює розвиток держави і є важливою складовою її національної безпеки.

Важливим складовим елементом спеціальної освіти є педагогічний працівник, який має спеціальну, тобто дефектологічну освіту. Оскільки система спеціальної освіти в Україні постійно реформується і ефективно її функціонування перебуває в прямій залежності від рівня фахової компетентності педагогів-дефектологів, великого значення набуває дослідження еволюції системи післядипломної освіти цієї категорії педагогічних працівників.

Проблема вдосконалення змісту післядипломної педагогічної освіти постійно перебуває в центрі уваги педагогів – теоретиків і практиків. Вона досліджувалася в різних аспектах: методологічному (В. Андрушенко, А. Алексюк, І. Жерносек, В. Кремень, А. Кузьмінський, В. Луговий, В. Олійник, Н. Протасова); професіографічному (І. Зязюн, О. Пехота, Л. Пуховська, В. Сластьонін, А. Старева, І. Яковлева); діяльнісному (Ю. Бабанський, В. Бондар, І. Жерносек, В. Маслов, Т. Сущенко); історичному (О. Капченко, С. Крисюк, В. Майборода, Л. Сігасва); психолого-педагогічному (Б. Ананьєв, І. Бех, Н. Бібік, О. Бондарчук, М. Гриньова, В. Паламарчук, В. Семиченко); управлінському (В. Бондар, Л. Даниленко, Г. Сельникова, В. Пікельна, А. Чміль) та ін.

На розвиток післядипломної освіти дефектологічних кадрів безпосередньо вплинули дослідження різних аспектів корекційної педагогіки і спеціальної психології, зокрема наукові праці українських вчених В. Бондаря, Л. Вавіної, І. Дмитрієвої, І. Єременка, Н. Засенко, А. Капустіна, М. Козленка, І. Колесника, С. Коноплястої, М. Кота, В. Липи, К. Луцько,

Г. Мерсіянової, С. Миронової, І. Моргуліса, О. Потапенко, Т. Сак, В. Синьова, Є. Синьової, Є. Соботович, Н. Стадненко, М. Супруна, В. Тарасун, Н. Тарасенко, С. Федоренко, Л. Фомічової, О. Форостян, О. Хохліної, І. Чигринової, А. Шевцова, О. Шевченко, М. Шеремет, Д. Шульженко, М. Ярмаченка та ін. Автори наголошують на винятковій важливості рівня фахової підготовки працівників спеціальних шкіл, пов'язаної з навчанням і вихованням дітей із психофізичними вадами.

Разом з тим, історіографічний пошук показав, що післядипломна педагогічна освіта дефектологів України як окрема наукова проблема, де висвітлювалася б еволюція її структурних компонентів, вплив розвитку дефектологічної науки, політика урядів СРСР, УРСР, України до її формування і розвитку на різних етапах функціонування спеціальної школи цілісно, комплексно й системно в обраних нами хронологічних межах не досліджувалася. Дослідження історико-педагогічного аспекту системи післядипломної освіти працівників спеціальних шкіл створює умови узагальнення цінного досвіду, виявлення негативних тенденцій та прорахунків у розвитку та врахування їх у подальшій перспективі.

З огляду на це актуальність нашого дослідження в теоретичному аспекті зумовлена необхідністю подолання фрагментарності історико-педагогічних знань стосовно розвитку теорії і практики післядипломної освіти дефектологів в Україні в контексті освітніх реформ з метою обґрунтування цілісного теоретичного знання й визначення його місця в дефектологічній науці; в практичному – потребою критичного аналізу історико-педагогічних умов трансформування післядипломної освіти педагогів спеціальних шкіл в Україні як певного досвіду для його творчого осмислення в ході сучасної модернізації спеціальної освіти в нинішній соціально-економічній, суспільно-політичній і культурологічній ситуації. Отже, актуальність проблеми зумовила вибір теми дослідження **«Теорія і практика післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні (друга половина XX – початок XXI століття)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Інституту корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова і пов'язано з тематикою кафедри психокорекційної педагогіки «Внесок українських вчених у розвиток теорії і практики психокорекційної педагогіки». Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол № 6 від 25.01.2011 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 22.02.2011 р.).

Мета дослідження – вивчити й узагальнити набутий досвід, виявити основні проблеми, особливості і тенденції розвитку теорії та практики післядипломної педагогічної освіти дефектологів, визначити основні напрями

вдосконалення цієї педагогічної галузі в умовах модернізації спеціальної школи.

Відповідно до мети дослідження було визначено такі **завдання**:

1. Розкрити сутність системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів і її значення, уточнити понятійно-категоріальний апарат проблеми.
2. Висвітлити передісторію формування післядипломної педагогічної освіти працівників спеціальних шкіл.
3. Зробити аналіз становлення і розвитку післядипломної педагогічної освіти дефектологів як системи, визначити особливості її еволюції.
4. Визначити і обґрунтувати періодизацію, основні тенденції розвитку системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів.
5. Дослідити, теоретично обґрунтувати залежність змісту післядипломної педагогічної освіти дефектологів від розвитку дефектологічної науки.
6. Показати еволюцію організаційних форм післядипломної освіти на різних етапах її функціонування.
7. Дослідити сучасний стан системи післядипломної освіти дефектологів в Україні і розвинених державах Європи.
8. Визначити практичні рекомендації вдосконалення цієї педагогічної галузі в умовах модернізації спеціальної школи.

Об'єкт дослідження – система післядипломної педагогічної освіти в Україні.

Предмет дослідження – формування та розвиток теорії і практики післядипломної освіти дефектологів в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.).

Методи дослідження. У роботі використовувався комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження, зокрема: *теоретичні* – історико-хронологічний, який дав можливість в історичній ретроспективі дослідити історію соціальних явищ і процесів, що впливали на становлення післядипломної педагогічної освіти дефектологів; метод наукової ідентифікації – аналіз архівних і наукових джерел з метою забезпечення достовірності одержаних результатів; структурно-системний аналіз з метою виділення основних компонентів системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів, виявлення особливостей і тенденцій їх розвитку; *загальнонаукові методи* – аналіз, синтез та узагальнення основних положень наукових праць, нормативних документів та архівних джерел, що сприяло об'єктивному висвітленню реальних подій, під впливом яких функціонувала система післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття; *емпіричні* – спостереження, бесіди та інтерв'ю, аналіз передового педагогічного досвіду, узагальнення незалежних характеристик та експертних оцінок з метою встановлення незадокументованих фактів щодо організації й проведення післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: філософські концепції сучасної освіти (А. Алексюк, В. Андрущенко, С. Гончаренко, М. Горlach, М. Конох, В. Ліньков та ін.); теорії філософії безперервної освіти (О. Аббасов, А. Владиславлев, Б. Гершунський, М. Громкова, Г. Зінченко, С. Змєєв, І. Зязюн, В. Ледньов, Н. Ничкало, В. Оношкін та ін.); положення щодо відповідності професійної підготовки соціальному замовленню і світовим стандартам (В. Андрущенко, В. Журавський, В. Загвязинський, М. Згуровський, І. Зязюн, В. Кремень, А. Лігоцький, В. Майборода, О. Мороз та ін.); теорії, методології та історії післядипломної педагогічної освіти в Україні (Л. Даниленко, І. Жерносек, С. Крисюк, В. Олійник, В. Маслов, Н. Протасова, О. Пехота, А. Кузьмінський, В. Пуцов, М. Романенко, Т. Суценко та ін.); основні положення системного, особистісного і діяльнісного підходів у підготовці фахівців (Вол.І. Бондар, Н. Коломінський, Н. Кузьміна, А. Ліненко, С. Литвиненко, Л. Міщик, О. Мороз, Л. Погиба, В. Сагарда, В. Сластьонін, Л. Спирін, Б. Шиян та ін.); основні положення психології праці вчителя (В. Заслуженюк, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, В. Семиченко, А. Щербakov та ін.); загальнодидактичні підходи до визначення змісту, форм і методів навчання у вищих навчальних закладах (ВНЗ) (Вол. Бондар, Я. Болюбаш, В. Галузинський, А. Духавнева, М. Євтух, В. Загвязинський, І. Кобиляцький, І. Подласий, З. Слепкань, М. Фіцула та ін.); принципи єдності теорії і практики, гуманізму і демократизму, фундаменталізації вищої освіти, історичного підходу до її аналізу (А. Духавнева, М. Євтух, В. Луговий, В. Майборода, О. Мороз, В. Сластьонін, Л. Спирін та ін.); дослідження історії освіти в УРСР, РРФСР (Л. Вовк, В. Ганкевич, Ю. Горбунов, О. Глузман, Н. Гупан, Н. Дем'яненко, М. Максименко, Л. Медвідь, Є. Мединський, Ф. Паначихін, М. Прохорчик, О. Сухомлинська, Ю. Чирва та ін.); дослідження у галузі професійної підготовки спеціалістів-дефектологів (В. Бондар, І. Єременко, Н. Засенко, В. Лапшин, М. Малофєєв, С. Миронова, Н. Назарова, В. Синьов, Л. Фомічова, М. Шеремет, А. Шевцов, І. Яковлєва та ін.); дослідження історії корекційної освіти в УРСР, РРФСР (Віт. Бондар, О. Дьячков, Х. Замський, В. Золотоверх, Л. Одинченко, О. Потапенко, М. Супрун, С. Федоренко, О. Форостян, О. Шевченко, М. Ярмаченко та ін.); мультидисциплінарний підхід до вивчення проблем теорії та практики корекційної освіти (Віт. Бондар, Л. Виготський, І. Єременко, В. Ліньков, М. Малофєєв, Н. Назарова, В. Синьов, В. Тарасун, Л. Фомічова, М. Шеремет, М. Ярмаченко та ін.); теорія корекційної спрямованості навчання і виховання дітей з вадами інтелектуального розвитку (В. Баудіш, Віт. Бондар, Б. Брезе, Л. Вавіна, Л. Виготський, О. Граборов, Г. Дульнев, І. Єременко, Л. Занков, А. Капустін, О. Ковальова, М. Козленко, В. Липа, Г. Мерсіанова, С. Миронова, В. Синьов, Б. Тупоногов, О. Хохліна та ін.); нормативні документи і закони України з проблем освіти.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

- комплексно, в широких хронологічних рамках проведено цілісний аналіз генезису системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів у контексті історичних і освітніх реформ в Україні;

- показано взаємозв'язок і взаємозалежність розвитку теорії і практики післядипломної освіти дефектологів як окремої підсистеми безперервної освіти з процесом розвитку дефектологічної науки і системи спеціальної освіти;

- обґрунтовано періодизацію становлення і розвитку системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів;

- розкрито і охарактеризовано діяльність педагогічних ВНЗ, науково-дослідних інститутів (НДІ) дефектології, НДІ педагогіки УРСР, НДІ психології УРСР, обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти (ОІППО), Республіканського учбово-методичного кабінету (РУМК) спеціальних шкіл та їх внесок у розвиток організації післядипломної педагогічної освіти дефектологів;

- висвітлено наукові доробки українських дефектологів щодо вдосконалення змісту післядипломної педагогічної освіти працівників спеціальних шкіл, їх внесок у розвиток практики спеціальних шкіл;

- розкрито особливості і тенденції розвитку системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні;

- введено до наукового обігу маловідомі та невідомі архівні документи, історичні факти, пов'язані з процесом формування та розвитку теорії і практики післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні;

- проаналізовано стан розвитку, інноваційні процеси системи післядипломної освіти дефектологів на сучасному етапі, рівень освітніх послуг, які надаються педагогам спеціальних шкіл.

Уточнено понятійно-категоріальний апарат проблеми, роль провідних ВНЗ і науково-дослідних установ та внесок викладачів, науковців, дефектологів-практиків у становлення й розвиток системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів.

Подальшого розвитку набули:

- історія корекційної педагогіки з питань удосконалення професійної підготовки педагогів спеціальних навчально-виховних закладів;

- висвітлення внеску українських учених і педагогів-практиків у розвиток теорії і практики післядипломної педагогічної освіти дефектологів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати дають цілісну картину розвитку теорії і практики післядипломної педагогічної освіти дефектологів як окремої галузі педагогічної науки. У ході дослідження визначено особливості та тенденції розвитку системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, обґрунтовано її періодизацію становлення та функціонування, що є важливим у розв'язанні сучасних актуальних завдань розвитку дефектологічної науки. Систематизовані та узагальнені положення, фактичний матеріал можуть стати основою осмислення конкретних

історичних закономірностей розвитку системи післядипломної освіти дефектологів, розширення і збагачення змісту навчальних програм, посібників з історії корекційної педагогіки, а також використовуватися в процесі навчальних занять у ВНЗ, де готують корекційних педагогів та підвищують їхню кваліфікацію. Теоретичні положення, науково обгрунтовані висновки, рекомендації, зроблені в дисертації, можуть бути використані у розробці стратегії розвитку системи підвищення кваліфікації і перепідготовки працівників спеціальних шкіл у закладах післядипломної педагогічної освіти.

Особистий внесок автора в працях, написаних у співавторстві, полягає в загальному науково-методичному керівництві колективом авторів в упорядкуванні словника-довідника, теоретичному обгрунтуванні основних понять [2], написанні розділів «Система спеціальних закладів України та їх комплектування», «Методологічні основи діяльності психолого-медико-педагогічних консультацій», «Обласна психолого-медико-педагогічна консультація», «Діяльність обласної психолого-медико-педагогічної комісії» [3], пошуку архівних документів і висвітленні маловідомих біографічних положень історичних персоналій дефектології [4, 5].

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Європейський освітній простір: стан, проблеми, перспективи» (Дніпропетровськ, 2010), «Vedecky prumysl evropskoho kontinenty – 2010» (Praha, 2010), «Veda a vznik – 2010/2011» (Praha, 2011), «Naukova mysl informacunej rowieki – 2011» (Przemysl, 2011), «Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі» (Київ, 2011; 2012), «Теорія і практика дистанційного навчання в післядипломній освіті» (Київ, 2011; 2012), «Корекційна освіта: історія, сучасність та перспективи розвитку» (Кам'янець-Подільський, 2012), «Бъдещето въпроси от света на науката – 2012» (Софія, 2012), «Проблеми и перспективи развития инклюзивного образования детей с ограниченными возможностями здоровья» (Белгород, 2012), на всеукраїнських науково-практичних конференціях «Оновлення соціально-психологічної та педагогічної науки на етапі націєтворення» (Запоріжжя, 2012), «Неперервна освіта як умова розвитку особистості дошкільника та молодшого школяра» (Рівне, 2012), «Районні (міські) методичні кабінети (центри): сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку» (Рівне, 2012), «Актуальні проблеми ортопедагогіки і ортопсихології» (Київ, 2012), «Мультидисциплінарний підхід як методологічна основа інклюзивного навчання» (Дніпропетровськ, 2012).

Публікації. Основні результати дослідження відображені в 43 наукових та науково-методичних працях, 39 з яких є одноосібними. Серед них: 1 монографія; 4 навчальних посібники; 23 одноосібні статті у наукових фахових виданнях; 2 статті в інших виданнях; 13 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Кандидатська дисертація на тему «Бойова діяльність антифашистського підпілля Придніпров'я в роки окупації України (червень 1941 – листопад 1943 рр.)» захищена в 2000 р., її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (476 найменувань, з них 6 – іноземною мовою), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 518 сторінок. Основний зміст роботи викладено на 408 сторінках. Робота містить 43 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, теоретико-методологічні основи, методи дослідження; висвітлено його новизну, практичне значення; відображено особистий внесок і апробацію результатів дослідження.

У *першому розділі* – «**Післядипломна освіта дефектологів в Україні як історико-педагогічна проблема**» – здійснено історико-педагогічний аналіз витоків формування післядипломної освіти учителів у контексті розвитку системи народної освіти; проаналізовано післядипломну педагогічну освіту як предмет наукового дослідження; висвітлено теорію і практику післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні як предмет історико-педагогічного дослідження; обґрунтовано періодизацію означеної проблеми.

Роздуми з приводу проблем удосконалення педагогічної майстерності можна знайти в спадщині філософів: Гесіода, Сократа, Платона, Аристотеля, Сенеки, Конфуція. Звернення до педагогічного досвіду суспільства, починаючи з доби Відродження та Реформації, сприяло осмисленню принципів, методів, форм та засобів педагогічного впливу на дітей та розгляду проблем підвищення кваліфікації вчителів. Уперше проблема вдосконалення фахової кваліфікації вчителя була чітко сформульована Я. Коменським, який зазначив, що успіх навчання в школі залежить від рівня підготовки вчителя. Проблеми освіченості вчителя розглядали українські церковні, державні й громадські діячі, зокрема, Ф. Прокопович, Г. Сковорода, М. Пирогов та ін.

Історико-педагогічний аналіз проблематики показав, що важливим чинником, який суттєво вплинув на вдосконалення професійного рівня педагогів, були реформи в освітній системі Російської держави на початку XIX ст. Відбулися значні зрушення в початковій, середній освіті, відкрито перші спеціальні заклади для утримання та елементарного навчання сліпих, глухих і розумово відсталих дітей. Розширення мережі масових та спеціальних шкіл потребувало великої кількості педагогічних кадрів. І якщо для масових шкіл відкривалися педагогічні курси, класи, семінарії, інститути, то для спеціальних закладів ця справа здійснювалася силами окремих ентузіастів лікарів, педагогів, громадських діячів на філантропічно-благодійницькій основі. Значну роль у підвищенні кваліфікації педагогічних

працівників спеціальних навчально-виховних закладів зіграли К. Грачова, В. Кащенко, М. Лебедева, К. Малярєвська, А. Остроградський, І. Сікорський та ін.

Корінні зміни в розвитку спеціальної школи та підвищенні кваліфікації дефектологів відбулися з приходом в Україну Радянської влади, коли організація підготовки фахівців для роботи з дефективними дітьми почала здійснюватися на загальнодержавному рівні.

Аналіз архівних документів свідчить, що саме з цього моменту постало питання про створення у великих містах та наукових центрах дослідницьких та навчальних установ, які б досліджували проблеми аномального дитинства, поширювали досвід передових дефектологів, підвищували кваліфікацію працівників спеціальних закладів. Першим кроком у цьому напрямі було створення Наркомосом України у 1922 р. лікарсько-педагогічних кабінетів у Києві під керівництвом професора А. Владимирського, в Катеринославі – під керівництвом доктора І. Левінсона, в Одесі – під керівництвом професора М. Тарасевича, в Харкові – під керівництвом професора В. Протопопова.

Закладами, на базі яких проводилося післядипломне навчання дефектологів в Україні в першій половині 1930-х рр., були: лікарсько-педагогічний інститут фізичної дефективності в Одесі, лікарсько-педагогічний кабінет у Харкові та кабінети індивідуальної педагогіки досвідно-педагогічних станцій Києва та Дніпропетровська. Застосовувалися такі форми підвищення кваліфікації: заочний інструктаж шляхом методичних видань та спеціального листування із колективом або індивідуально; конференції, наради від районного до всеукраїнського масштабів; курси-семінари місцевого або центрального значення; відрядження на певний термін до наукових установ чи підприємств у межах СРСР. Окрім загальних форм роботи існували й оригінальні форми підвищення кваліфікації педагогів-дефектологів: організація екскурсій до установ, вивчення досвіду їхньої роботи; огляд кабінетів та участь у роботі лабораторій, студій, майстерень; участь у семінарах, що їх організовано науково-дослідною установою або ВНЗ; складання наукової або методичної праці під керівництвом науковця-педагога та її захист.

Починаючи з 1938 і до 1941 р., курси з перепідготовки вчителів та вихователів закладів для дефективних дітей проводилися в Харківському НДІ дефектології та при Київській центральній дефектологічній станції, яка постановою РНК УРСР від 10.08.1938 р. була реорганізована в Центральний навчально-методичний кабінет спецшкіл м. Києва.

Теоретичне осмислення проблеми підвищення кваліфікації пов'язане зі становленням і розвитком теорії і практики всієї системи народної освіти та, зокрема, педагогічної освіти. Історико-педагогічний аналіз досліджень 1920-х рр. М. Авдієнка, М. Зотіна, А. Зільберштейна, В. Маркова, у 1930-х – В. Затонського, Я. Ряппо, М. Скрипника, у 1940 – 1950-х – С. Бухала, М. Грищенко, І. Гуленка, О. Слуцького, у 1960-х – Є. Березняка, М. Гриценка, Ю. Дядєнкова, А. Мельниченка, О. Філіпова, у 1970-х – Г. Ясницького,

М. Ярмаченка, у 1980-х – О. Любара, М. Стельмаховича, П. Худоминського та ін. свідчить, що проблеми перепідготовки і підвищення кваліфікації вчителів піднімалися, але їх розглядали лише як одну із причин низької ефективності роботи педагогічних працівників. До того ж, їм притаманні недоліки того часу: схематизм і суб'єктивізм в оцінці подій, фактів, явищ; автори не висвітлювали труднощів і помилок у становленні й розвитку системи підготовки педагогічних кадрів, організації їхньої післядипломної освіти, некритично трактували історію, вдавалися до лакування справжніх подій.

Встановлено, що найбільшого розмаху дослідження даної проблеми набули, починаючи з 1990-х рр. Праці українських науковців В. Бондаря, Л. Вовка, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, В. Майбороди, Л. Медвідь, Н. Ничкало, О. Сухомлинської та ін. цілком змінили уявлення про історію становлення і розвитку системи вищої педагогічної школи і її складової ланки – післядипломної освіти вчителів.

Грунтовне опрацювання наукових праць з проблеми дало змогу визначити, що процеси становлення й розвитку післядипломної освіти педагогічних кадрів розглядали чимало вчених, серед яких: С. Крисюк, А. Кузьмінський, В. Олійник, Н. Протасова, Л. Сігаєва, Н. Чепурна, О. Червінська та ін. Однак усі ці дослідження стосуються загальних питань професійного навчання. Специфіка розвитку теорії і практики післядипломної освіти дефектологів залишається поза увагою цих вчених. Тому проблема підвищення фахової кваліфікації та формування системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття іще не стала предметом ґрунтовних наукових досліджень.

Відповідно до предмета й завдань дослідження розкрито й проаналізовано його поняттєво-категоріальний апарат та обґрунтовано періодизацію означеної проблеми.

Перший період – формування післядипломної освіти дефектологів як системи (1944–1962) – характеризується відбудовою і розширенням мережі спеціальних шкіл; проведенням освітніх реформ; активізацією розробок теорії і практики навчання аномальних дітей; посиленням ролі Київського державного педагогічного інституту (КДПІ) ім. О.М. Горького, НДІ дефектології МО УРСР, НДІ педагогіки УРСР, НДІ психології УРСР в розвитку теорії і практики навчання і виховання дітей із психофізичними порушеннями.

Другий період – розвиток системи післядипломної освіти дефектологів (1963–1990) – характеризується значним розширенням мережі спеціальних навчально-виховних закладів, її подальшою диференціацією; удосконаленням структури системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів; посиленням фундаментальних і прикладних досліджень, теоретичних і практичних проблем спеціальної школи, які вагомо впливали на зміст підвищення кваліфікації дефектологів.

Виходячи із освітніх завдань, які ставилися перед спеціальною школою, організаційних заходів у системі післядипломної освіти, цей період ділиться на три етапи: перший (1963–1972) – характеризується організацією перепідготовки і підвищення кваліфікації дефектологів у зв'язку із введенням для дітей з порушеннями психофізичного розвитку загальнообов'язкової 8-річної освіти; науковими пошуками в галузі трудового виховання, професійної орієнтації учнів спеціальних шкіл; організаційними змінами в структурі дефектологічного факультету КДПІ ім. О.М. Горького, відкриттям дефектологічного факультету в Слов'янському державному педагогічному інституті (СДПІ); другий (1973–1984) – характеризується розширенням контингенту слухачів курсів підвищення кваліфікації дефектологів у зв'язку з переходом усіх типів спеціальних шкіл на навчання за новими навчальними програмами; розробкою та впровадженням науково-методичного супроводу диференційованого навчання; проведенням досліджень з проблем корекційно-компенсаторної спрямованості; зміцненням кадрового потенціалу дефектологічного факультету та відкриттям факультету підвищення кваліфікації (ФПК) в КДПІ ім. О.М. Горького; третій (1985–1990) – характеризується проведенням інноваційних організаційних змін у системі післядипломної освіти вчителів (відкриття в ОІУВ кафедр педагогіки і методик викладання предметних дисциплін), реорганізацією РУМК спеціальних шкіл.

Третій період – удосконалення післядипломної педагогічної освіти дефектологів у процесі модернізації системи спеціальної освіти дітей з порушеннями психофізичними розвитку в Україні (1991–2012). Характеризується зміцненням системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів за підтримки системи вищої дефектологічної освіти (відкриття спецфакультету при дефектологічному факультеті УДПУ імені М.П. Драгоманова); посиленням теоретичних досліджень, які здійснюються в Інституті спеціальної педагогіки НАПН України, НПУ імені М.П. Драгоманова та інших ВНЗ; розширенням міжнародних зв'язків, вивченням і упровадженням зарубіжного досвіду; активним упровадженням інноваційних процесів у спеціальних навчально-виховних закладах.

Генералізуюче положення дослідження полягає в тому, що впродовж кожного періоду розвитку системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів теорія і практика залежали від взаємодії державної освітньої політики, здобутків дефектологічної науки, наявності висококваліфікованих педагогічних кадрів, великою мірою від особистостей, які ініціювали ці процеси, та стану системи спеціальної освіти в їх єдності.

У другому розділі – «**Розбудова освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку та практики підвищення кваліфікації дефектологів (1944–1962)**» – розкрито розвиток системи корекційної освіти дітей із психофізичними порушеннями та організаційне вдосконалення системи післядипломної освіти педагогічних працівників; висвітлено організаційні форми післядипломної освіти дефектологів; розглянуто

структурно-функціональний аналіз змісту методичної роботи в спеціальній школі; проаналізовано зміст післядипломної освіти дефектологів.

Вивчення розвитку системи освіти дітей з психофізичними порушеннями показало, що керівництво республіки в ході післявоєнної відбудови народного господарства вживало заходів щодо охоплення всіх категорій дітей навчанням і вихованням. Зокрема, прийнято такі рішення: про завершення введення обов'язкового семирічного навчання і перехід до загальної середньої освіти в обласних і найбільших промислових центрах (1950); про здійснення політехнічного навчання в школі і зміцнення навчання в школі з життям (1959), що сприяло поступовому розширенню мережі спеціальних шкіл, збільшенню кількості учнів та педагогів (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка розвитку системи спеціальної освіти в Україні

Кількість	1947/1948	1952/1953	1953/1954	1956/1957	1961/1962
спецшкіл	78	121	139	157	194
учнів	6 769	13 492	14 568	18 400	25 700
педагогів	721	1 450	1 566	1 978	2 763

Важливим чинником для розвитку системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів були рішення Міністерства освіти УРСР про диференціацію закладів для дітей з порушеннями психофізичного розвитку та вдосконалення роботи відділів народної освіти і медико-педагогічних комісій щодо об'єктивності та обґрунтованості підходів при розподілі дітей до навчально-виховних закладів (1950); про організацію шкіл-інтернатів (1956), про строки навчання в спеціальних школах (1960).

Вивчення розвитку системи спеціальної освіти засвідчило про існування вагомій проблеми з дефектологічними кадрами. Серед педагогічних працівників спеціальних шкіл упродовж 1950-х рр. вищу педагогічну освіту мали 8,6 %, дефектологічну – 5 %. Динаміка зростання потреби в педагогах для спеціальних шкіл була очевидною і стала поштовхом до збільшення прийому абітурієнтів до дефектологічного факультету Київського державного педагогічного інституту (КДПІ) ім. О.М. Горького та вдосконалення післядипломної педагогічної освіти працюючих дефектологів.

Аналіз архівних документів засвідчив, що організація підвищення кваліфікації дефектологічних кадрів покладалася на ОІУВ (з метою активізації діяльності приймається положення про ОІУВ, вводиться посада методиста спеціальних шкіл, створюються навчально-методичні кабінети інтернатних установ) та Науково-дослідний інститут (НДІ) дефектології Міністерства освіти УРСР (до 1955 р.), НДІ педагогіки УРСР і НДІ психології УРСР.

Однією з провідних форм навчання в повоєнні роки стає заочне навчання. Це пояснювалося тим, що катастрофічно не вистачало кадрів у школах і чекати спеціалістів, які навчалися на денній формі, було б не зовсім раціонально; навчально-матеріальна база педагогічних закладів мала вкрай обмежені можливості, в багатьох з них студенти денної форми навчання заняття відвідували в дві зміни, місць у гуртожитках не вистачало; заочна форма навчання значною мірою поєднувала теорію і практику. Із метою удосконалення та стимулювання розвитку цієї форми післядипломної освіти державними органами влади надавалася організаційна допомога і навіть запроваджувалися деякі преференції.

Новою формою курсової перепідготовки вчителів, у тому числі і спеціальних шкіл, у післявоєнний період стають курси очно-заочного навчання. Вони проводилися за участі ОІУВ. Безвідповідальне ставлення вчителів (пропуски вечірніх занять, невиконання докурсових завдань) та байдужість директорів шкіл і відділів народної освіти до створення належних умов з підвищення кваліфікації педагогів призвели до тенденції скорочення масштабів застосування цієї форми навчання.

До основної, широкоживаної та ефективної форми підвищення кваліфікації відносилися семінари (обласних, районних і шкільних рівнів), що були розраховані на 25 годин навчального часу. На них розглядалися такі питання: керівництво та управління школою; психологічні основи навчання; особливості методики виховної роботи з різними категоріями дітей; аналіз уроку як основної форми навчально-виховного процесу; особливості та вимоги до викладання в школі окремих навчальних предметів; проблеми підготовки до іспитів і організація повторення навчального матеріалу.

По мірі відбудови навчально-матеріальної бази ОІУВ вводилася така форма післядипломної освіти як курсова підготовка та перепідготовка. Аналіз архівних джерел свідчить, що проводилося чимало різних типів короткотермінових і довготривалих курсів з різними категоріями педагогічних працівників, але починаючи з 1950-х рр., основними стають обласні одномісячні курси з відривом від виробництва. Дослідження свідчить, що в організації курсової перепідготовки педагогів спеціальних шкіл з боку обласних відділів народної освіти (ВНО) та ІУВ допускалися формалізм і оковамилювання. В багатьох випадках їх об'єднували в групи з педагогами масових шкіл, підвищення кваліфікації дозволяли в університетах марксизма-ленінізму, що не забезпечувало належний рівень професійної підготовки дефектологів.

З метою поєднання зусиль наукових і практичних працівників цієї галузі проводилися науково-практичні конференції, педагогічні читання, наукові сесії з дефектології як важливі форми підвищення кваліфікації педагогів. Стимулювалося залучення практичних працівників спеціальних шкіл до науково-дослідницької діяльності в якості наукових кореспондентів НДІ педагогіки УРСР і НДІ психології УРСР. Важливими формами

популяризації передового досвіду були постійно діючі педагогічні виставки, екскурсії в кращі опорні школи Києва, Москви, Ленінграда.

Шкільні реформи другої половини 1950 – початку 1960-х рр. реалізовувалися за такими напрямками: у структурі – запровадження 8-річного обов'язкового навчання, створення нових типів шкіл; у змісті освіти – побудова його на засадах політехнізму, професіоналізації, ідеологізації, русифікації; введення до навчального процесу історії УРСР, виробничого навчання; запровадження нових методів і форм навчання (бригадні, групові та індивідуальні форми роботи учнів; заняття в майстернях, на шкільних навчально-дослідних ділянках з метою активізації розумової, пізнавальної активності учнів); у вихованні – формування гармонійно розвиненої, духовно багатой, морально чистої, освіченої, фізично досконалої, працьовитої людини комуністичного суспільства; поліпшення матеріально-технічної бази школи, умов праці, фахового рівня *учителя*, проголошення його основною фігурою перетворень.

У цих умовах значна увага приділялася вдосконаленню методичної роботи як одному з ефективних засобів підвищення теоретичного і ділового рівня вчителів і керівників шкіл. Звітні документи ОГУВ свідчать про недоліки організації методичної роботи в перші післявоєнні роки, основним серед яких був відсутність системності у поліпшенні навчально-виховного процесу та підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів. Така організація методичної роботи була недосконалою саме в питаннях конкретної цілеспрямованості, не забезпечувала швидкого масового руху вчителів за поліпшення якості роботи, важко піддавалася обліку й контролю і була самоціллю навчально-виховної роботи школи.

Дослідженням встановлено, що в другій половині 1950-х рр. важливою ланкою методичної роботи було визнано спеціальну школу, в якій ця важлива ділянка роботи здійснюється за допомогою шкільних предметних комісій та методичних об'єднань учителів-предметників і вихователів. Їхні функції зводилися до аналізу таких питань, як успішність учнів та заходи її покращення, розробка методик вивчення психології учня та використання спостережень за навчальною, ігровою, практичною діяльністю, удосконалення форм і методів навчання, поліпшення виховної роботи в школі, повідомлення кращих учителів про методи викладання навчальних дисциплін, реферування, рецензування й обговорення новин з педагогічної та методичної літератури.

На початку 1960-х рр. методична робота із учителями спрямовувалася на перебудову навчально-виховного процесу відповідно до Закону про школу. Особливістю цього періоду було визначення спеціальної школи як центру методичної роботи вчителя-дефектолога, а основною формою методичної підготовки – індивідуальну самостійну роботу над певними проблемами теоретичного і практичного характеру в поєднанні з колективними формами роботи в методоб'єднаннях і предметних комісіях, педагогічних радах, на семінарах, конференціях, педагогічних читаннях тощо. Вагомий внесок у

поліпшення методичної підготовки вчителів робили педагогічні кабінети на громадських засадах.

Особливості наукових досліджень означеного періоду полягали в тому, що в перші післявоєнні роки вони обмежувалися переважно розробкою науково-методичних питань, пов'язаних з підготовкою підручників і навчальних посібників. У дослідженнях дефектологів мало уваги приділялося питанням вивчення розвитку особистості дитини з психічними і фізичними порушеннями. У зв'язку з цим недостатньо повно аналізувалася така важлива сторона особистості, як диференціальна класифікація інтелектуальних порушень. У розробці наукової проблематики позитивно виділялася сурдопедагогіка, менше досліджувалися проблеми олігофренопедагогіки, недостатньо проводилося досліджень з тифлопедагогіки, логопедії, спеціальної психології.

У справі розвитку практики післядипломної освіти важливу роль відіграли ОІУВ. Проводилися семінари, курсове навчання із підвищення фахової кваліфікації педагогів. Однак нечисленні штати і недостатня база інститутів не сприяли належній організації і методичному керівництву процесом підвищення фахового рівня дефектологів. Інститути не були укомплектовані кваліфікованими кадрами, в багатьох працівників не було достатнього досвіду роботи, що негативно позначалося на їхній роботі. Працівники кабінетів були перевантаженими поточною роботою. До того ж, у положенні про ОІУВ не були чітко визначені правові і матеріальні аспекти праці педагогічних працівників, що не давало можливості залучати на роботу кваліфікованих науково-методичних кадрів-дефектологів.

Розвиток мережі закладів корекційної освіти для дітей із психофізичними порушеннями, удосконалення змісту їх навчання і виховання гіпотетично визначали зміст професійної підготовки дефектологів. Вносилися зміни в навчальні плани і програми, зміст і методики викладання навчальних дисциплін. Утім, на фоні зростання кількісних показників спостерігається очевидне відставання розвитку системи підготовки дефектологічних кадрів і вдосконалення якості їхнього післядипломного навчання. Кваліфікація і майстерність дефектологів, результативність навчально-виховної діяльності вчителів спеціальних шкіл ще не стали на рівень вимог освітніх реформ.

Вагомий внесок у організацію навчального процесу, розробку змісту післядипломної освіти дефектологів привносили доробки наукових працівників науково-дослідних установ і викладачів вищих навчальних закладів, серед яких: М. Грищенко, І. Василенко, А. Ганджій, А. Гольдберг, П. Гуслистий, Д. Зелінський, Т. Коваленко, Р. Красевський, В. Любченко, П. Мельников, М. Перельмутер, Н. Правдіна, Д. Сергієнко, О. Смалюга, Л. Філіпова та ін.

У третьому розділі – «Розвиток теоретичних основ дефектології та їх вплив на удосконалення змісту післядипломної освіти дефектологів спеціальних закладів України (1963–1990)» – здійснено ретроспективний аналіз розвитку теоретичних основ олігофренопедагогіки, сурдопедагогіки,

тифлопедагогіки, логопедії та досліджено їх вплив на зміст професійної підготовки педагогічних працівників спеціальних навчально-виховних закладів.

Важливу роль у становленні і розвитку теоретичних основ олігофренопедагогіки, формуванні змісту навчання і виховання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, підготовці кадрів олігофренопедагогів вищої кваліфікації для УРСР, удосконаленні системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників допоміжних шкіл в Україні відіграв НДІ дефектології АПН СРСР. Значна частина наукових досягнень і праць Л. Виготського, Т. Власової, О. Граборова, І. Данюшевського, Г. Дульнева, Х. Замського, Л. Занкова, В. Лубовського, О. Лурії, М. Певзнера, В. Петрової, Б. Пінського та інших учених стали основою розвитку олігофренопедагогіки в Україні.

Теоретичні проблеми олігофренопедагогіки, які досліджувалися у відділі дефектології (сектор олігофренопедагогіки) НДІ педагогіки УРСР, відділі спеціальної психології (сектор психології розумово відсталого дитини) НДІ психології УРСР, зокрема, дидактичні основи уроку в допоміжній школі (І. Єременко); диференційне навчання в допоміжній школі (І. Єременко, Л. Вавіна, Г. Мерсіянова); зміст та корекційна спрямованість фізичного виховання розумово відсталих учнів (М. Козленко); на дефектологічних факультетах КДП ім. О.М. Горького, СДП – зміст і корекційна спрямованість трудового виховання в допоміжній школі (К. Турчинська, В. Бондар Є. Білевич, Г. Плешканівська); удосконалення методик і змісту викладання предметів у допоміжній школі (В. Басюра, В. Синьов, Л. Стожок, А. Капустін, С. Ніколаєв, Н. Тарасенко, В. Турчинська, В. Липа); клінічні основи розумової відсталості (А. Селецький, О. Теплицька, В. Кузьміна, М. Рождественська) упроваджувалися в теорію і практику навчально-виховного процесу допоміжних шкіл через навчальні програми предметів, зміст підручників, навчально-методичних посібників і впливали на підвищення кваліфікації і перепідготовку педагогічних працівників спеціальних закладів.

Дослідження передумов розвитку сурдопедагогічної теорії в Україні показало, що фундаторами вітчизняної сурдопедагогіки ХХ ст. вважаються російські вчені О. Дьячков, В. Бельтюков, С. Зиков, Т. Зикова, К. Коровін, Б. Корсунська, Ф. Рау та інші, які в перші післявоєнні роки брали активну участь у підготовці дефектологічних кадрів, удосконаленні їхньої післядипломної освіти та, виходячи з потреб практики, розробляли актуальні проблеми сурдопедагогіки, теорії навчання і виховання дітей з порушеннями слуху, удосконалення змісту підвищення кваліфікації педагогічних працівників шкіл для дітей з порушеннями слуху. На основі їх наукових досліджень формувалося теоретичне поле дослідницької діяльності сурдопедагогів України.

В 1960-х рр. досліджувалися теоретичні основи проблем навчально-виховного процесу спеціальних шкіл для глухих учнів (А. Гольдберг,

Р. Краєвський); у 1970-х рр. – історія навчання і виховання дітей з порушеннями слуху (М. Ярмаченко), проблеми, пов'язані з уведенням у школах предметно-практичного навчання (Е. Гроза, Н. Засенко, Г. Коберник, І. Лобурець, Е. Пушин, Л. Ступнікова, Г. Чефранова); в 1980-х рр. – питання формування психолого-педагогічних умов підвищення ефективності навчально-виховного процесу спеціальної школи (І. Колесник, Л. Фомічова, М. Шеремет). Аналіз тематики комплексних і індивідуальних досліджень науковців і викладачів свідчить, що вони формувалися відповідно до завдань, які стояли перед системою спеціальної освіти, враховуючи і підсилюючи наявні теоретичні надбання дефектологічної науки. Основні положення теоретичних доробок учених-сурдистів покладено в зміст навчальних програм підвищення кваліфікації педагогів-практиків.

Розробка теорії тифлопедагогіки базувалася на методологічній базі дефектологічної науки і на експериментальних дослідженнях, які показували та обґрунтовували нові досягнення корекційно-виховної роботи в спеціальних школах для дітей з порушеннями зору. Вагомими були праці Б. Ананьєва (психологія чуттєвого пізнання); П. Анохіна (методологічні проблеми компенсації порушених функцій); Л.С. Виготського (принципи виховання дефективних дітей); А. Запорожця (питання сенсорного виховання); М. Земцової (особливості пізнавальної діяльності, основи компенсації дефектів); А. Каплан (функціональні порушення кольорового зору); Л. Касаткіна (формування рухових функцій); О. Леонтєва (проблеми розвитку психіки); О. Литвак (теоретичні основи тифлопсихології); А. Мещерякова (психічний розвиток у процесі навчання); Н. Морозової (формування пізнавальних процесів); М. Певзнер (психоневрологічна характеристика сліпого учня); В. Сверлова (просторова орієнтація та технічні засоби навчання); В. Феоктистової (основи дидактики та історія радянської тифлопедагогіки). Ці праці були методологічним підґрунтям у дослідженнях тифлопедагогів України.

Дослідження українських тифлопедагогів спрямовувалися на вивчення в 1960-х рр. сенсорного виховання сліпих учнів в умовах трудового навчання, конкретизації уявлень сліпих дітей про живу природу, забезпечення методичного супроводу диференційованого навчання і виховання дітей з порушеннями зору (І. Моргуліс, Н. Царик); у 1970–1980-х рр. – педагогічні основи керівництва пізнавальною діяльністю дітей і дорослих, які мають порушення зору, зокрема опрацьовувалися питання управління процесами компенсації та корекції в навчанні сліпих і слабозорих учнів з нормальним та зниженим інтелектом, підготовки дітей до навчання в школі, соціально-трудова реабілітація інвалідів по зору, соціально-психологічних проблем (І. Моргуліс, Т. Свиридюк, Є. Синьова, І. Чигринова). Теоретичні положення і практичні рекомендації досліджень вносилися до змісту післядипломної освіти тифлопедагогів, використовувалися в підручниках, навчально-методичних посібниках.

Означений період характеризується вагомими здобутками в розвитку теоретичних основ логопедії. Відділ (лабораторія) логопедії НДІ педагогіки УРСР (завідувач І.Й. Дьоміна), враховуючи наукові доробки російських учених-дефектологів (М. Хватцев, Р. Левіна, Л. Волкова), проводили комплексні дослідження мовленнєвих порушень у дітей різних вікових категорій. Результати впливали на становлення теорії і практики логопедичного напрямку дефектологічної науки в Україні та підготовки логопедичних кадрів для загальноосвітніх і спеціальних навчально-виховних закладів, удосконалення їхньої післядипломної освіти. Зокрема, в 1960-х рр. головним завданням відділу логопедії НДІ педагогіки УРСР було визначення структури школи для дітей з тяжкими вадами мовлення, змісту і методів роботи в ній. Окрім організаційних заходів експериментальні пошуки спрямовувалися на вивчення особливостей роботи з усунення різних форм мовленнєвих порушень, перш за все загального мовленнєвого недорозвитку, а також зайкання (А. Винокур, І. Дьоміна, О. Жильцова, М. Михайлюк).

У 1970–1980-х рр. головним напрямом наукових пошуків лабораторії логопедії НДІ педагогіки УРСР був – розробка спеціальних методів і засобів усунення мовленнєвих порушень у школярів у процесі навчання і виховання в умовах різноманітної навчальної і трудової діяльності учнів у поєднанні з лікувальними заходами (І. Дьоміна, А. Винокур). Значна увага приділялася також питанням практичного упровадження диференційованого навчання учнів у залежності від характеру дефекту, а також пошуків найбільш ефективних форм надання логопедичної допомоги вихованцям дитсадків і учням масових шкіл у подоланні порушень мовлення для того, щоб полегшити їм засвоєння навчального матеріалу. Викладачі дефектологічних факультетів КДПІ ім. О. М. Горького, СДПІ працювали над проблемами подолання фонематичного недорозвитку в розумово відсталих учнів із порушеннями вимови, виявлення недорікуватості в дітей дошкільного віку і шляхи її усунення, психолого-педагогічних основ корекції порушень граматичної будови мовлення у дітей (М. Савченко, Є. Соботович, О. Гопіченко, Л. Смірнова, Р. Юрова та інші), що значно збагатило логопедію як спеціальну педагогічну науку, галузь дефектології і цим сприяло вдосконаленню змісту підвищення кваліфікації логопедичних кадрів.

Отже, завдяки результатам плідної діяльності науковців і практиків-дефектологів в Україні було створено обґрунтовану систему педагогічного впливу на дітей з психофізичними порушеннями на різних етапах їхнього розвитку, що суттєво вплинуло на зміст післядипломної педагогічної освіти дефектологів. До суттєвих показників розвитку теоретичних основ дефектології та їх впливу на зміст післядипломної педагогічної освіти дефектологів варто віднести зростання кількості наукових кадрів у цій галузі. Якщо у 1950-х рр. в Україні було лише 6 кандидатів наук із дефектологічних спеціальностей, то наприкінці 1980-х рр. їх було вже понад 70. Крім того, 7 осіб стали докторами наук.

У четвертому розділі – «Удосконалення структури, змісту і форм післядипломної освіти дефектологів (1963–1990)» – розглянуто вдосконалення структури системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів; висвітлено діяльність РУМК спеціальних шкіл із підвищення кваліфікації дефектологів; показано внесок викладачів КДПП ім. О.М. Горького і СДПІ, наукових співробітників НДІ педагогіки УРСР і НДІ психології УРСР у розвиток практики післядипломної освіти дефектологів; проаналізовано зміст і форми післядипломної педагогічної освіти дефектологів; визначено характерні тенденції розвитку післядипломної педагогічної освіти дефектологів.

Інтенсивний розвиток системи спеціальної освіти сприяв організаційному вдосконаленню системи післядипломної педагогічної освіти в Україні, зокрема розширилася її структура, а саме створилися районні методичні кабінети, навчально-методичні кабінети інтернатних установ ОУВ, РУМК спеціальних шкіл Міністерства освіти УРСР, факультети перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних та керівних кадрів спеціальних шкіл на базі ВНЗ.

Аналіз діяльності РУМК спеціальних шкіл дає підстави стверджувати, що ця установа упродовж понад двох десятиків років виконувала функції головного навчально-методичного центру системи спеціальної освіти України. Його співробітники брали активну участь у забезпеченні спеціальних навчальних закладів України спеціальними підручниками, навчальними програмами, посібниками, науково-методичною літературою, нормативними документами, безпосередньо керували та забезпечували якісне проведення республіканських курсів підвищення кваліфікації усіх категорій педагогічних працівників. Оптимізація підвищення кваліфікації дефектологічних кадрів здійснювалася в організаційному (управлінському) і методичному аспектах. Організаційний аспект включав: координацію дій МО УРСР, МОЗ УРСР, НДІ педагогіки УРСР, НДІ психології УРСР, педагогічних ВНЗ у вирішенні потреб спеціальних шкіл, у тому числі і рівня професійної підготовки педагогічних кадрів; здійснення комплексного підходу до визначення цілей і завдань підвищення кваліфікації педагогічних працівників цих закладів; реалізацію єдиного планування республіканського рівня і основних форм роботи з дефектологічними кадрами; організацію навчального процесу на курсах підвищення кваліфікації; удосконалення методичної роботи в спеціальних навчально-виховних закладах, консультативної і просвітницької роботи методичних служб у регіонах.

Методичний аспект включав: посилення впливу всіх форм післядипломної педагогічної освіти дефектологів на якість і ефективність навчально-виховного процесу в спеціальних школах; здійснення комплексного підходу до визначення змісту навчання і виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку та підвищення кваліфікації дефектологів; залучення потенціалу науково-педагогічного персоналу КДПП ім. О.М. Горького і СДПІ, НДІ педагогіки УРСР і НДІ психології УРСР до

створення навчально-методичного забезпечення для спеціальних шкіл (підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, листів тощо); посилення спрямовуючої ролі РУМК спеціальних шкіл у процесі запровадження в практику досягнень дефектологічної науки. Вагомий внесок в організацію практичної діяльності РУМК спеціальних шкіл зробили О. Дубовецький, В. Синьов, Е. Ващук, Г. Несен.

Велике значення в справі підготовки дефектологічних кадрів і організації їхньої післядипломної освіти мала реорганізація у 1965 р. кафедри дефектології в дві кафедри: олігофренопедагогіки і психопатології (завідувач К. Турчинська) та сурдопедагогіки і логопедії (завідувач М. Ярмаченко). За участю колективів кафедр складалися робочі плани і навчальні програми, формувалися теоретичні основи курсів підвищення кваліфікації, перепідготовки педагогічних працівників спеціальних шкіл, підбирався викладацький склад для проведення теоретичних і практичних занять.

Системні заходи з підвищення кваліфікації педагогічних працівників в базах педагогічних інститутів зумовили створення факультетів підвищення кваліфікації педагогів при ВНЗ. Зокрема, це було здійснено в КДПІ ім. О.М. Горького згідно з наказом ректора № 15 від 18.01.1974 р. «Про організацію факультету підвищення кваліфікації». Також подібні підрозділи почали функціонувати у 39-ти ВНЗ України, що значною мірою підсилювало потужності системи післядипломної педагогічної освіти в Україні.

На НДІ педагогіки УРСР покладалися завдання наукової розробки питань навчання і виховання дітей, підлітків, дорослих, проблем соціального виховання, професійної освіти. Він сприяв об'єднанню науково-педагогічної роботи, яка проводилася на кафедрах, станціях, у кабінетах, лабораторіях, педагогічних ВНЗ, методкомах тощо. До завдань інституту також належали: підготовка підручників і посібників, розробка навчальних програм, розповсюдження досягнень педагогічної науки серед працівників народної освіти і населення; вивчення, узагальнення і впровадження досвіду роботи кращих учителів, передових шкіл, дошкільних і позашкільних дитячих закладів; проведення наукових сесій і конференцій за участю практичних працівників освіти, промисловості і сільського господарства.

З метою вирішення найбільш важливих проблем перебудови змісту роботи спеціальних шкіл, підвищення фахової кваліфікації директорів і їхніх заступників, методистів ОУВ, інспекторів ВНО, членів психолого-медико-педагогічних консультацій (ПМПК), окремих категорій дефектологів у міжкурсовий період активно застосовується одна з форм підвищення кваліфікації – триденні семінари-практикуми. За означений період працівниками РУМК спеціальних шкіл організовано й проведено 46 семінарів (міжобласних, республіканських і міжреспубліканських), у роботі яких брали участь 2 684 особи. За нашими підрахунками, семінарів для сурдопедагогів проведено 12 (664 особи); для олігофренопедагогів – 11 (543 особи); для тифлопедагогів – 7 (244 особи); для логопедів – 2 (77 осіб); для дефектологів інспекторів ВНО, методистів, завідувачів методичними кабінетами, голів

методоб'єднань – 7 (455 осіб); для голів і членів ПМПК – 6 (456 осіб); для дефектологів дошкільних закладів – 1 (140 осіб).

Однією із важливих форм післядипломної освіти дефектологів залишалася курсова перепідготовка вчителів. За означений період РУМК спеціальних шкіл на республіканському рівні організував 46 одномісячних і два дворічні (очно-заочні) курси, якими охоплено, згідно з нашими підрахунками, майже 5 590 осіб. Для педагогічних працівників допоміжних шкіл – 14 курсів (2 997 осіб), шкіл для дітей з вадами слуху – 13 (1 403 особи), шкіл для дітей з вадами зору – 11 (580 осіб), шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення – 10 (610 осіб).

Із якісними змінами у структурі системи підвищення кваліфікації, переходом спеціальних шкіл на новий зміст освіти вдосконалювався зміст і форми післядипломної педагогічної освіти дефектологів. Відбувалися пошуки нових форм підвищення кваліфікації педагогічних працівників, зокрема очно-заочні курси, які були вдалою формою для дефектологів сільської місцевості, але, на жаль, не знайшли свого подальшого застосування в практиці підвищення кваліфікації інших категорій педагогічних працівників.

Порівняльний аналіз змісту курсового навчання свідчить, що зміни у навчальному плані курсової перепідготовки в порівнянні з аналогічними заходами 1960-х рр. відбулися, але незначні. По-перше, тематика навчальних дисциплін зменшилася у кількісному відношенні. По-друге, відсоткове відношення теоретичних і практичних занять залишилося незмінним. По-третє, значно зросла кількість годин на методику викладання предмета, що пояснюється вирішенням нагальної проблеми – переходу на нові навчальні програми. По-четверте, курсова перепідготовка проводилася на базис опорних шкіл-інтернатів за участі висококваліфікованих викладачів дефектологічних факультетів педагогічних інститутів. По-п'яте, перепідготовка мала випереджальний характер: спочатку вчителі проходили перепідготовку, готувалося методичне забезпечення, а потім упроваджувалося навчання за новими програмами.

Важливим кроком в удосконаленні післядипломної освіти дефектологів було створення фонду навчально-методичного забезпечення спеціальних шкіл-інтернатів. За ініціативою та активною участю працівників РУМК спеціальних шкіл на допомогу педагогам підготовлено і випущено 87 методичних розробок, із них 41 – для працівників допоміжних шкіл і логопедичних пунктів, 25 – для працівників шкіл для дітей з порушеннями слуху, 21 – для працівників шкіл для дітей з порушеннями зору.

Характерною особливістю роботи з дефектологічними кадрами у означений період стало залучення вчителів спеціальних шкіл до творчої роботи. Багато педагогів включалися в розробку проблем теорії і практики дефектології, брали участь у підготовці методичної літератури, апробації інновацій. Як результат спільної діяльності науковців і практиків у розробці актуальних проблем спеціальної педагогіки і психології, ефективними

формами методичної роботи стають науково-практичні конференції, педагогічні читання, наукові сесії з дефектології.

Дослідження свідчить, що характерними тенденціями розвитку післядипломної педагогічної освіти дефектологів у цей період були: масовий характер роботи з підвищення кваліфікації, проведення її у 1960-х – 1970-х рр. на республіканському рівні; професійна спрямованість освітніх програм і раціональне співвідношення теоретичних і практичних занять; розвиток творчих основ у діяльності педагогів, орієнтація на використання активних форм навчання; тісна взаємодія системи підвищення кваліфікації із закладами педагогічної освіти, науково-дослідними установами; активізація роботи методичних служб усіх рівнів у посиленні методичної допомоги вчителям спеціальних шкіл; поєднання державної системи післядипломної освіти вчителів з громадськими формами роботи з працівниками освіти; інтенсивний пошук педагогічних рішень, які забезпечували подальше підвищення науково-методичного рівня навчально-виховного процесу в школах; запозичення передового досвіду організації післядипломної освіти вчителів союзних республік.

Отже, результати дослідження доводять, що організація підвищення кваліфікації дефектологів у означений період стала системною і носила динамічний і якісний характер завдяки активній участі саме науковців і викладачів вищих навчальних закладів, дослідження яких збагачували теорію і вносили нове у розвиток дефектологічної науки. Озброєння педагогічних працівників спеціальних шкіл знаннями особливостей роботи з дітьми, які мають порушення психофізичного розвитку, пропаганда основ спеціальної педагогіки і психології серед учителів загальноосвітніх шкіл відбувалися шляхом удосконалення як традиційних форм поліпшення освіти (методична робота в школі, стажування педагогів в опорних школах, курси підвищення кваліфікації і перепідготовки, навчання в аспірантурі, робота науковими кореспондентами тощо), так і упровадження нових форм (семінари-практикуми, семінари-наради, науково-практичні конференції, педагогічні читання, наукові сесії, навчання в Народних університетах дефектологічних знань тощо).

У п'ятому розділі – «Удосконалення теорії і практики післядипломної педагогічної освіти дефектологів у процесі модернізації структури, змісту та методів навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку (1991–2012)» – охарактеризовано сучасну систему післядипломної педагогічної освіти дефектологів та її залежність від сукупності чинників життєдіяльності суспільства і розвитку всієї системи освіти; розглянуто особливості післядипломної освіти педагогічних працівників у розвинених країнах Європи; висвітлено внесок вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ у розвиток теорії і практики післядипломної освіти дефектологів; проаналізовано інноваційні процеси, визначено тенденції розвитку післядипломної педагогічної освіти

дефектологів та розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення цієї роботи, спрямованої на підвищення їхнього професійного рівня.

За часи розбудови державності в Україні сформована сучасна система післядипломної педагогічної освіти дефектологів, яка добре розгалужена, організаційно структурована, укомплектована науково-педагогічними кадрами, із передовою навчально-матеріальною базою, яка здатна надавати необхідні освітні послуги всім категоріям педагогічних працівників спеціальних шкіл.

Провідна роль у справі розвитку теорії і практики післядипломної педагогічної освіти дефектологів належить викладачам дефектологічного факультету (декан – професор І. Колесник), з 2003 р. Інституту корекційної педагогіки та психології (ІКПП) НПУ імені М.П. Драгоманова (директор – академік В. Синьов). У 1994 р. при дефектологічному факультеті УДПУ імені М.П. Драгоманова за ініціативи декана І. Колесника створено спеціальний факультет з метою надання вищої дефектологічної освіти педагогічним працівникам спеціальних шкіл, які вже мали вищу педагогічну освіту. З метою перепідготовки дефектологів щорічно виділялося 175 держбюджетних місць. Із 1997 р. згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 38 від 20 січня 1997 р післядипломна освіта здійснюється на контрактній основі за рахунок фізичних і юридичних осіб. З припиненням державного фінансування спецкурсу заочної форми навчання та введенням платних освітніх послуг було ліквідовано не лише спецфакультет, але й нанесено величезної шкоди всій системі післядипломної освіти дефектологів.

Саме в цей період уточнюється поняття „перепідготовка”. Якщо у 1960-1980-х рр. воно застосовувалося як удосконалення професійної підготовки педагогів у зв'язку зі змінами у змісті навчання учнів, то відтепер як надання нової спеціальності – учителя-дефектолога.

На теперішній час кафедри Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ імені М.П. Драгоманова традиційно беруть активну участь у вдосконаленні післядипломної педагогічної освіти дефектологічних кадрів, зокрема, у перепідготовці кадрів, які мають вищу педагогічну освіту та підвищують кваліфікацію всіх категорій педагогічних працівників спеціальних шкіл-інтернатів, проводять теоретичні та практичні заняття в методичних об'єднаннях шкіл м. Києва і Київської області.

Заслуговує на увагу досвід організації підвищення кваліфікації дефектологів. Науково-дослідний центр інклюзивної освіти (директор академік В.І. Бондар) як структурний підрозділ ІКПП працює за такими напрямками: науково-дослідний, науково-методичний, інноваційний. Серед завдань, які виконує центр – розробка та впровадження в навчальний процес програми підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, які працюють з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в системі інтегрованого та інклюзивного навчання; розробка рекомендацій для педагогів і батьків щодо організаційних, методичних, технологічних аспектів спільного навчання учнів з різними пізнавальними здібностями в

загальноосвітньому середовищі, вивчення та поширення інноваційного досвіду шляхом проведення конференцій, семінарів, «круглих столів», тренінгів.

Лабораторія менеджменту освіти Науково-дослідного центру упродовж усього навчального року здійснює набір на курси підвищення кваліфікації корекційних педагогів (логопедів, тифлопедагогів, сурдопедагогів, корекційних психопедагогів, спеціальних та практичних психологів, ортопедагогів, вчителів інклюзивного навчання), які мають диплом про вищу дефектологічну (педагогічну) освіту. Курси підвищення кваліфікації проводяться викладачами випускаючих кафедр відповідно до нозологій. Також в ІКПП проводиться перепідготовка кадрів спеціальних навчальних закладів (вчителі-предметники, вихователі, вчителі-дефектологи, методисти, дефектологи) за наявності диплому про вищу педагогічну освіту.

У діяльності Інституту корекційної педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова чільне місце посідають теоретичні пошуки і практичні надбання наукових шкіл відомих українських учених-дефектологів В. Бондаря, В. Синьова, М. Шеремет, які стали відомими не тільки в Україні, а й за її межами та істотно впливали на формування змісту післядипломної педагогічної освіти дефектологічних кадрів України за останні два десятиліття. Також вагому роботу в підготовці вчителів-дефектологів за нозологіями, педагогічних кадрів вищої кваліфікації, організації і проведенні післядипломної педагогічної освіти здійснюють досвідчені та відомі вчені І. Колесник, Є. Синьова, Л. Фомічова, А. Шевцов.

В організації і проведенні післядипломної педагогічної освіти дефектологів на сучасному етапі активну участь також приймають дефектологічний факультет Донбаського державного педагогічного університету, факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, факультет психології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, факультет перепідготовки Дніпропетровського ОППО.

Важливу роль у розвитку теорії і практики післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні відіграв Інститут спеціальної педагогіки НАПН України (директор – академік В. Бондар, з 1993 по 2009 р.). Провідними напрямками досліджень інституту стали: розроблення науково-теоретичних засад навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку; розроблення та впровадження інноваційних технологій і моделей корекційного навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку; впровадження результатів наукових досліджень у практику їхнього навчання і виховання; підготовка наукових кадрів через аспірантуру, докторантуру та участь у підвищенні кваліфікації та перепідготовці педагогічних кадрів; консультування науковців, практиків, осіб з порушеннями психофізичного розвитку та їхніх батьків; популяризація знань про особливості розвитку і навчання таких дітей. Наукові працівники Інституту спеціальної педагогіки НАПН України вміло поєднують теоретичні дослідження з актуальними

питаннями повсякденної діяльності спеціальних шкіл, беруть активну участь у підвищенні професійної підготовки дефектологів.

Теоретичне дослідження і аналіз проблем післядипломної освіти вчителів Західної Європи знаходиться у площині розв'язання проблем безперервної освіти. Загальна характеристика організації післядипломної педагогічної освіти, що склалася в країнах Європи, свідчить, що поки що рано говорити про цілісну систему безперервної післявузівської освіти вчителів. Сьогодні існують різні напрями, виникають нові форми, вживаються відповідні заходи з метою вдосконалення системи педагогічної освіти.

На підставі аналізу архівних документів, наукової літератури визначено тенденції розвитку системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів на початку XXI століття: розширення мережі інноваційних навчальних закладів (підрозділів) у регіонах; зміцнення матеріально-технічної бази шляхом комп'ютеризації, відкриття інформаційно-ресурсних центрів; посилення методологічних основ функціонування системи – уточнені місія, принципи, напрями, стратегія розвитку; залежність змісту післядипломної педагогічної освіти дефектологів від розвитку теорії дефектологічної науки і практичних здобутків спеціальних шкіл; фундаменталізація змісту навчання по кожній спеціальності як результат упровадження досягнень наукових досліджень; посилення інтересу до зарубіжного досвіду організації підвищення кваліфікації педагогічних кадрів та використання його в практичній діяльності; поліпшення навчально-методичного забезпечення системи підвищення кваліфікації дефектологів через випуск навчальних і методичних посібників, фахових часописів, збірників наукових праць; посилення єдності теорії і практики шляхом проведення науково-практичних конференцій, педагогічних читань, раціонального співвідношення теоретичних і практичних занять у навчальному процесі; розширення форм надання освітніх послуг (вечірніх, заочних, очно-заочних, дистанційних, очно-дистанційних тощо), які задовольняють потреби педагогічних працівників закладів як міської, так і сільської місцевості; посилення допомоги в організації методичної роботи в спеціальних школах (віїзні засідання лабораторій, кафедр тощо); запровадження інноваційних форм у наданні освітніх послуг післядипломної педагогічної освіти дефектологам спеціальних шкіл і педагогам загальноосвітніх навчально-виховних закладів, залученим до інтегрованої та інклюзивної освіти дітей.

У результаті проведених досліджень вироблено такі практичні рекомендації щодо подальшого вдосконалення системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні в сучасних умовах:

1. Післядипломна освіта є складовою безперервної освіти і розглядається як одна із пріоритетних у державі, оскільки вона безпосередньо пов'язана з перспективами економічного розвитку та соціальної стабільності суспільства. Для подальшого розвитку системи післядипломної педагогічної освіти необхідно: визначитися з концептуальними засадами (мета, завдання, принципи діяльності); сформувати необхідну нормативно-правову базу;

сформувати механізм фінансування, який би забезпечував не стільки фінансування сучасних потреб системи освіти, скільки її розвиток.

2. Оскільки Інститути (академії) післядипломної педагогічної освіти (ІППО) є закладами регіонального рівня, вони повинні упорядкувати і оптимізувати організаційну структуру відповідно до потреб і вимог розвитку регіону. Нині в Україні всебічно розгорнута робота щодо якісного забезпечення освітніми послугами людей з інвалідністю. Із цією метою упроваджується інтегрована та інклюзивна освіта. Як один із шляхів підвищення ефективності заходів у низці ОІППО (Дніпропетровськ, Запоріжжя, Кіровоград, Рівне) відкрито кафедри корекційної педагогіки, які забезпечують кваліфіковану адаптацію цих процесів. Для удосконалення організаційно-методичного, психолого-педагогічного супроводу доцільно було б відкрити подібні навчальні підрозділи в інших регіонах, але враховуючи нагальні потреби.

3. Головним компонентом системи післядипломної педагогічної освіти є ІППО. Звичайно, важливим є те, що ці освітні заклади збереглися і продовжують виконувати функції з надання освітніх послуг усім категоріям педагогічних працівників. Але ці заклади сьогодні досить уразливі, що підтверджує думку – щоб вижити, треба постійно розвиватися і доводити свою необхідність і незамінність у суспільних відносинах. Окрім стратегічних проблем інститутів є тактичні, які треба вирішувати негайно. Це сприяє або навіть ініціює підготовку державних стандартів фахівців, яким надають післядипломну педагогічну освіту. Професіограми, тобто теоретичні напрацювання моделей вчителя, сурдопедагога, олігофренопедагога існують і використовуються у практичній діяльності як умовний орієнтир, але як бути з тифлопедагогом, логопедом, реабілітологом дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату. Доцільно було б напрацювати вимоги щодо функціональної компетентності і директора школи, заступника директора школи, методиста, завідувача навчально-методичним кабінетом тощо, адже вони займаються специфічною діяльністю і теж удосконалюють рівень післядипломної педагогічної освіти. Інституту інноваційних технологій та змісту освіти Міністерства освіти і науки України необхідно ініціювати обговорення проблемних питань розробки державних стандартів післядипломної педагогічної освіти дефектологів, підготувати навчально-методичний посібник з цих питань, який повинен бути відправною точкою у практичній діяльності ІППО.

4. Результати дослідження свідчать, що основними організаційно-педагогічними умовами ефективної діяльності системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів є наявність висококваліфікованих кадрів, усвідомлення й виконання ними своїх функцій, здатність творчо мислити, проводити науково-дослідницьку діяльність і впроваджувати її результати, готовність їх до використання педагогічних інноваційних технологій, які б дозволяли мобільно реагувати на соціальні запити спеціальної освіти і

вдосконалювати корекційно-педагогічний процес, здійснювати педагогічний моніторинг і діагностування, створювати належну навчально-матеріальну базу. Для цього треба переглянути низку проблемних питань: статус викладацького складу ОППО, відповідність їх професійного рівня вимогам часу, обсяги навчального навантаження, прав щодо присвоєння вчених звань (доцент, професор), відповідно до категорії науково-педагогічних працівників ВНЗ тощо.

5. Процеси інтеграції в європейський освітній простір з кожним роком все наполегливіше вимагають від системи післядипломної освіти дефектологів демократизації в наданні освітніх послуг, тобто забезпечення умов для реалізації права на свободу вибору змісту і форм освіти. Для вирішення цього завдання ОППО повинні постійно переглядати зміст, традиційні форми освіти і впроваджувати такі інновації, які б задовольняли всі категорії педагогічних працівників, у тому числі і з сільської місцевості. При цьому не повинно виключатися надання альтернативних послуг на комерційній основі (наприклад, підвищення знань з іноземної мови, володіння комп'ютерними технологіями тощо), але офіційна плата повинна бути доступною кожному педагогу. Тільки за таких умов буде підвищуватися попит на додаткові освітні послуги.

6. Зміцнення міжнародних зв'язків між навчально-виховними закладами, освітянами, в тому числі і спеціальних закладів, підтверджує, що українські педагоги все частіше зустрічаються із проблемою мовного бар'єру у спілкуванні з іноземними колегами, не говорячи вже про користування педагогічними джерелами (газетами, часописами, навчальною літературою сусідніх європейських держав). Тому, треба більше мотивувати учителів, особливо молодшого віку, до вивчення міжнародної (англійської) мови на рівні вільного спілкування. Це підвищить власну конкурентоспроможність дефектолога в наданні освітніх послуг дітям з інвалідністю. Ця проблема повинна стати актуальною і для системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів. З метою стимулювання знання іноземної мови організувати стажування, екскурсії у закордонні навчально-виховні заклади. В перспективі доцільно було б започаткувати навчальну програму з вивчення розмовної англійської мови шляхом самоосвіти; створити такі умови, щоб зацікавити їх у цій праці та її результатах, застосовувати моральне і матеріальне заохочення (наприклад, вихователь із знанням іноземної мови отримує грошову надбавку 10 % від посадового окладу, як раніше це практикувалося в гувернерів). Це принесе користь і педагогу, і вихованцям.

7. Серед актуальних проблем післядипломної освіти дефектологів є організація самоосвітньої діяльності педагогічних працівників. Процес трансформації та глобалізації суспільства настільки швидко рухається вперед, що рівень навчальної інформації, яка надається в школі, потребує постійного корегування і вдосконалення. Тому вчитель повинен бути готовим глибоко і усвідомлено опрацьовувати сучасні інформаційні ресурси і творчо використовувати їх у навчально-виховному процесі. З метою надання

методичного супроводу ВНО, ОППО, керівникам шкіл необхідно планувати цей вид діяльності, для чого опрацювати приблизний перелік проблемних питань, які необхідно самостійно опрацювати; забезпечувати функціонування консультативних центрів; здійснювати періодичний контроль рівня отриманих знань. Утілення цього завдання педагогічної діяльності забезпечить особистісно-гуманістичну орієнтацію, формування системності педагогічного мислення, діалектичну взаємодію індивідуальної культури зі світовою, професійне самовизначення.

ВИСНОВКИ

1. Науковий аналіз історії становлення та розвитку післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні засвідчив, що його теоретичне осмислення тісно пов'язане з розвитком теорії та практики всієї системи народної освіти та, зокрема, педагогічної. Термін «післядипломна педагогічна освіта» в теорії і практиці системи освіти з'явився на початку 1990-х рр., до цього вживався термін «система підвищення кваліфікації педагогів». На сучасному етапі в педагогічній літературі вітчизняних і зарубіжних учених застосовуються і споріднені терміни «післявузівська освіта», «постдипломна освіта», «додаткова освіта», «перманентна освіта», «безперервна освіта», «освіта дорослих», «освіта протягом всього життя». Вони не є однозначними, але тісно взаємопов'язані. Як поняття термін «післядипломна педагогічна освіта» виник, виходячи з потреби удосконалення професійного рівня і на підґрунті основних характеристик результатів роботи педагога – компетентність, професіоналізм, майстерність, високі моральні якості, вміле і своєчасне використання набутих знань, які характеризують діяльність педагога і формуються в процесі оволодіння практикою передачі знань і умінь.

Педагогічна освіта є спеціалізованою і чітко структурованою. Вона містить у собі: базову і післядипломну ланки. Базова педагогічна освіта – це здобуття відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, який визначає професію, спеціальність та кваліфікацію. Післядипломна освіта передбачає такі дії: зміна спеціальності; зміна кваліфікації як у частині виду професійної діяльності, так і в частині ступеня та рівня готовності до діяльності в межах спеціальності; підвищення кваліфікації як процесу вдосконалення професійних знань, умінь та навичок для поступального розвитку педагога як професійної особистості. Якщо базова підготовка у ВНЗ – це формування кваліфікаційної, професійної та загальної культури педагога, то післядипломна – процес її збагачення, поглиблення й розширення. Важливим є те, що система цілей і завдань післядипломної педагогічної освіти коригується конкретними потребами освітньої галузі, наявністю засобів, умов функціонування, рівнем підготовки педагогічних кадрів.

Розвиток системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні зумовлений об'єктивними потребами системи спеціальної освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Система післядипломної

педагогічної освіти дефектологів в Україні відіграла значну роль у розвитку спеціальної школи. Саме її створення було визначальним досягненням у ліквідації дисбалансу між вимогами навчально-виховного процесу спеціальної школи і освітнім рівнем педагогів, які в ній працювали. Система підвищення кваліфікації значною мірою сприяла росту наукового рівня, професійної майстерності керівних і педагогічних працівників спеціальної освіти.

2. Доведено, що історичні витоки формування післядипломної освіти дефектологів беруть свій початок із кінця XIX – початку XX століття. З відкриттям на філантропічних засадах навчально-виховних закладів для дітей з порушеннями психофізичного розвитку виникла проблема з наявністю педагогічних працівників, які були б обізнані з особливостями навчально-виховної роботи з подібною категорією дітей. Деякі педагогічні навчальні заклади, зокрема, Фребелівський жіночий педінститут надавали необхідні освітні послуги педагогам спеціальних закладів. У радянські часи практичною роботою з підвищення кваліфікації учителів-дефектологів займалися А. Владимирський, І. Левінсон, М. Тарасевич, В. Протопопов та ін. Їх внесок полягав у тому, що за їх участі почали формуватися методологічні основи післядипломної освіти педагогів: мета, принципи, форми і методи, а в 1930-х рр. – організаційні інституції: навчально-методичні кабінети, інститути вдосконалення вчителів, республіканський навчально-методичний кабінет спеціальних шкіл, Інститут дефективного дитинства. Ретроспективний аналіз свідчить, що визнати післядипломну педагогічну освіту дефектологів у цей період як систему не можливо, оскільки взаємозв'язки компонентів були занадто слабкими, теорія дефектологічної науки лише почала розвиватися, практика мала примітивний характер, часто форми підвищення кваліфікації носили характер загальнопедагогічного з акцентами політичного, без урахування особливостей дитячих аномалій. Робота інституцій полягала перш за все у вивченні педагогічного досвіду та наданні методичної допомоги дефектологам. Та все ж цей період був дуже важливим у еволюційних процесах становлення післядипломної освіти дефектологів в Україні.

3. Встановлено, що вже післявоєнні роки характеризуються пошуком ефективних шляхів і засобів відбудови і вдосконалення післядипломної педагогічної освіти вчителів-дефектологів. Керівники республіки вживають заходи із розв'язання проблем спеціальних шкіл, зокрема підвищення фахового рівня педагогічних кадрів. Для кращої координації дій в ОІУВ вводиться посада методиста спеціальних шкіл. Великий вплив на вирішення освітніх проблем дефектологічних кадрів мало інтенсивне зростання кількості навчально-виховних закладів для дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Причому тенденція до кількісного зростання постійно зберігалася. Пропорційно збільшується і кількість педагогічного персоналу спеціальних шкіл. ОІУВ проводили деякі форми підвищення кваліфікації, але вони носили загальнопедагогічний характер, не враховувалися особливості спеціальних

шкіл. Окрім того, у зв'язку з ліквідацією районних педагогічних кабінетів професійне навчання дефектологів поступово переміщується в школу, в методичні об'єднання, предметні комісії. Тобто спеціальна школа поступово набувала значення центру методичної підготовки. Та все ж, на фоні зростання кількісних показників спостерігається очевидне відставання розвитку системи підготовки дефектологічних кадрів і вдосконалення їхнього післядипломного навчання. Кваліфікація і майстерність дефектологів, результативність навчально-виховної діяльності вчителів спеціальних шкіл ще не стали на рівень вимог освітніх реформ.

У другій половині 1960-х рр. післядипломна педагогічна освіта дефектологів функціонує уже як система завдяки комплексу організаційних заходів. В обласних ВНО і ІУВ почала відпрацьовуватися і упроваджуватися система проблемного планування комплексної післядипломної педагогічної освіти, у тому числі методичної роботи з педагогічними і керівними кадрами спеціальних шкіл-інтернатів, уточнено цілі, завдання і напрями. Важливе значення мало відкриття навчально-методичних кабінетів інтернатних установ у ОІУВ та РУМК спеціальних шкіл, на який покладено функції з організації підвищення кваліфікації і перепідготовки дефектологів.

Системно-концептуальний аналіз становлення і розвитку післядипломної педагогічної освіти дефектологів дає можливість визначити характерні особливості: процес еволюції системи підвищення кваліфікації дефектологів відбувався з відставанням від системи післядипломної освіти педагогів масових шкіл через великий дефіцит наукових і педагогічних кадрів високої кваліфікації, повільний розвиток теоретичних досліджень, значну залежність від розвитку інших наук, зокрема психології, фізіології, медицини; динаміка розвитку системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів залежала від соціально-економічного, духовного розвитку і освітньої політики держави, наскільки швидко і глибоко проходило усвідомлення суспільством місця в ньому системи спеціальної освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку, ролі дефектолога; розвитку теоретичних основ дефектологічної науки і практики спеціальної школи; залежність функціонування системи підвищення кваліфікації дефектологів від розвитку базової вищої педагогічної освіти, поступової «децентралізації» закладів, які давали дефектологічну освіту (відкриття нових факультетів, кафедр корекційної освіти); подальший розвиток системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів детермінують інноваційні підходи в спеціальній освіті дітей з порушеннями психофізичного розвитку та діяльності закладів післядипломної педагогічної освіти.

4. Історико-хронологічний і логічний підходи до вивчення проблеми дозволив визначити і обґрунтувати періодизацію становлення і розвитку системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні з урахуванням хронологічних меж дослідження.

І період (1944–1962) – характеризується становленням післядипломної освіти дефектологів як системи, відбудовою і розширенням мережі

спеціальних шкіл; упровадженням диференціації спеціальних шкіл; проведенням освітніх реформ; активізацією розробок теорії і практики освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку; посиленням ролі НДІ дефектології МО УРСР, НДІ педагогіки УРСР, НДІ психології УРСР, КДПІ ім. О.М. Горького.

II період (1963–1990) – характеризується удосконаленням організаційної структури системи післядипломної освіти дефектологів. Значне розширення мережі спеціальних навчально-виховних закладів спричинило відкриття РУМК спеціальних шкіл, районних педагогічних кабінетів, навчально-методичних кабінетів інтернатних установ в ОІУВ, які організовували цільову методичну допомогу педагогічним колективам закладів спеціальної освіти дітей з порушеннями розвитку, безпосередньо проводили заходи з перепідготовки та підвищення кваліфікації дефектологів. НДІ педагогіки УРСР і НДІ психології УРСР, КДПІ ім. О.М. Горького посилили фундаментальні і прикладні дослідження теоретичних і практичних проблем спеціальної школи, які істотно вплинули на зміст післядипломної педагогічної освіти педагогічних працівників.

Означений період умовно можна поділити на три етапи: перший (1963–1972) – характеризується проведенням перепідготовки і підвищення кваліфікації дефектологів у зв'язку з переходом шкіл до загальнообов'язкової 8-річної освіти; посиленням наукових досліджень актуальних проблем дефектології: трудового виховання, професійної орієнтації учнів спеціальних шкіл; організаційними змінами на дефектологічному факультеті КДПІ ім. О.М. Горького, відкриттям дефектологічного факультету в СДПІ; другий (1973–1984) – характеризується організацією перепідготовки і підвищення кваліфікації дефектологів у зв'язку з переходом навчання в спеціальних школах на нові навчальні програми; проведенням наукових досліджень з проблем корекційно-компенсаторної спрямованості; кадровим зміцненням дефектологічного факультету, відкриттям факультету підвищення кваліфікації в КДПІ ім. О.М. Горького; організацією науково-методичного супроводу диференційовано навчання в спеціальній школі; третій (1985–1990) – характеризується проведенням інноваційних змін у структурі системи післядипломної педагогічної освіти: відкриття в ОІУВ кафедр педагогіки та психології, методик викладання навчальних предметів у школі та інших; реорганізація РУМК спеціальних шкіл у РУМК МО УРСР.

III період (1991–2012) – характеризується вдосконаленням теорії і практики післядипломної педагогічної освіти дефектологів у процесі модернізації структури, змісту та методів навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку; реорганізацією структури ОІППО; відкриттям спецфакультету при дефектологічному факультеті УДПУ імені М.П. Драгоманова; посиленням методологічних основ функціонування системи підвищення кваліфікації; фундаменталізацією змісту післядипломної педагогічної освіти; посиленням підтримки з боку системи базової вищої освіти; поглибленням досліджень теоретичних основ дефектологічної науки;

підвищенням сучасних вимог суспільства до рівня знань і компетенцій учителя-дефектолога; розширенням міжнародних зв'язків, вивченням і врахуванням зарубіжного досвіду; активним упровадженням інноваційних процесів у діяльності спеціальних навчально-виховних закладів і ОШПО.

Встановлено, що в ході еволюції системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів мали місце деякі характерні тенденції: посилення на кожному наступному етапі методологічних основ функціонування системи; розширення мережі навчальних закладів (підрозділів) системи післядипломної педагогічної освіти в регіонах; зміцнення матеріально-технічної бази інститутів та методичних кабінетів, удосконалення змісту, форм і методів курсової підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників; поліпшення навчально-методичного забезпечення самоосвіти дефектологів через випуск навчальних і методичних посібників, фахових часописів, збірників наукових праць; фундаменталізація змісту післядипломної педагогічної освіти, регіональне співвідношення теоретичних і методичних занять як результат упровадження досягнень наукових досліджень; забезпечення високого рівня якості післядипломної освіти шляхом посилення компетентісного характеру перепідготовки і підвищення кваліфікації дефектологів у залежності від нозології; удосконалення форм надання освітніх послуг, які б задовольняли потреби педагогічних працівників закладів як міської, так і сільської місцевості.

Негативними для системи післядипломної педагогічної освіти були тенденції щодо регламентації змісту і форм підвищення кваліфікації вчителів за основними видами їх діяльності без урахування специфіки навчання дітей різних нозологій; уніфікація системи підвищення кваліфікації вчителів, без урахування рівня їх професійної компетентності та дійового зв'язку підвищення кваліфікації з атестацією педагогічних працівників; уніфікація навчальних планів і програм підвищення кваліфікації вчителів-дефектологів, перевантаження їх годинами, відведеними на вивчення суспільних дисциплін і дисциплін загальноосвітнього циклу.

5. Доведено, що розвиток теоретичних основ дефектологічної науки істотно впливав на зміст післядипломної педагогічної освіти дефектологів. У кінці 1940-х та впродовж 1950-х рр. у дослідженнях, які здійснювалися в НДІ дефектології МО УРСР, недостатньо уваги приділялося питанням вивчення розвитку особистості дитини з психічними і фізичними порушеннями. Її особистість розглядалася у відриві від вивчення патофізіологічної структури дефекту. У зв'язку з цим недостатньо повно аналізувалася така важлива складова особистості, як диференціальна класифікація інтелектуальних порушень. У розробці наукової проблематики домінували питання сурдопедагогіки, менше досліджувалися проблеми олігофренопедагогіки, недостатньо проводилося досліджень з тифлопедагогіки, логопедії, спеціальної психології. Доробки науковців обмежувалися переважно розробкою науково-методичних питань пов'язаних з підготовкою підручників і навчальних посібників.

У 1960–1980-х рр. зусилля науковців НДІ педагогіки УРСР, НДІ психології УРСР та КДП ім. О.М. Горького були спрямовані на вивчення проблем дидактики і методик навчання, пошук оптимальних шляхів підвищення ефективності навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Якісні зміни в наукових дослідженнях у сфері дефектології були обумовлені значним посиленням експериментальної роботи в спеціальних школах. Це сприяло поглибленню науково-теоретичного аналізу, обґрунтуванню змісту освіти, форм і методів навчально-виховної та корекційної роботи з різними групами дітей з порушеннями психофізичного розвитку на різних етапах їхнього розвитку, що значною мірою сприяло подальшому вдосконаленню змісту післядипломної освіти дефектологічних кадрів в Україні.

Починаючи з 1990-х науково-педагогічними працівниками Інституту корекційної педагогіки і психології НПУ імені М.П. Драгоманова, науковими співробітниками Інституту спеціальної педагогіки НАПН України успішно втілюються в життя завдання щодо ефективного наукового забезпечення теоретичних і методичних засад розвитку дефектології в Україні та системного вивчення стану навчання, виховання, соціальної і трудової адаптації дітей з порушеннями розумового й фізичного розвитку. Саме в них чітко і виражено формулювалася стратегія розвитку дефектологічної науки, будувалася концепція дослідницьких пошуків кожної лабораторії. За результатами проведено низку важливих і актуальних для дефектологічної науки досліджень, у яких зроблено глибокі і вичерпні висновки щодо теоретичного і практичного обґрунтування психолого-педагогічних основ розвитку дефектології в Україні, що значною мірою збагатило зміст післядипломної педагогічної освіти дефектологічних кадрів.

6. Установлено, що розвиток практики післядипломної педагогічної освіти дефектологів у означений період мав чітку, логічну і послідовну динаміку. Його основними особливостями було своєчасне і всебічне втілення теоретичних здобутків дефектологічної науки у практику роботи педагога; удосконалення до належного рівня методичних навичок дефектологів; стимулювання потреби у постійному самовдосконаленні; забезпечення якісного навчально-виховного процесу спеціальної школи. Завдяки послідовній роботі РУМК спеціальних шкіл, дефектологічного факультету КДП ім. О.М. Горького було організовано широке впровадження нових форм післядипломної педагогічної освіти: робота з науковими кореспондентами, семінари-практикуми, науково-практичні конференції, педагогічні читання і наукові сесії з питань дефектології, народні університети дефектологічних знань тощо, які істотно підвищували теоретичний рівень і професійну майстерність педагогічних кадрів спеціальних шкіл.

Утім, із зростанням вимог до професійної підготовки вчительських кадрів система післядипломної педагогічної освіти не завжди забезпечувала подолання суперечностей між: потребами суспільства у громадянах, здатних успішно жити та ефективно працювати в умовах інформаційного суспільства

та проблемами, які характеризують сучасний стан національної освіти; проголошення необхідності посилення якості післядипломної освіти та недосконалістю психолого-педагогічного супроводу інтеграційних форм у педагогічну практику; відсутність в Україні історико-педагогічних системних досліджень з проблем підготовки і курсової перепідготовки корекційних педагогів і необхідністю осмислення і створення в Україні багатоваріантної гнучкої системи підвищення кваліфікації.

7. Доведено, що в період розбудови незалежної України у розвитку теорії і практики післядипломної педагогічної освіти дефектологів відбулися характерні інноваційні зміни: збільшено кількість прикладних теоретичних досліджень корекційної педагогіки і спеціальної психології, удосконалено зміст, форми і методи надання освітніх послуг педагогічним працівникам спеціальних навчально-виховних закладів. Запровадження усіх вищезазначених нововведень стало можливим у тому числі завдяки організаційному удосконаленню дефектологічного факультету (з 2003 р. Інститута корекційної педагогіки і психології) НПУ імені М.П. Драгоманова (відкрито спецфакультет для здійснення перепідготовки дефектологів, кафедри тифлопедагогіки, логопедії, спеціальної психології і медицини, ортопедагогіки і реабілітації, науково-дослідний центр інклюзивної освіти), дефектологічних факультетів ДДПУ, КПНУ, а також відкриття кафедр корекційної освіти у ВНЗ та ОІППО деяких регіонів, на території яких зосереджено найбільше спеціальних навчально-виховних закладів.

Встановлено, що післядипломна педагогічна освіта в розвинених країнах Західної Європи має деякі характерні особливості: незважаючи на всебічну інтеграцію країн у межах Євросоюзу, система освіти зберігає свою індивідуальність і розвивається під впливом власних традицій; основна увага концентрується на поліпшенні якості освітніх послуг, посиленні професіоналізму, підвищенні загальної культури педагогів; теоретичні дослідження спрямовані на вивчення конкретних форм організації освіти і модифікацію підходів до їх розвитку.

Проведене дослідження не вичерпує всіх проблем, пов'язаних з системою післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні як відкритої системи і надалі є актуальним. Це зумовлено складністю об'єкта дослідження. Післядипломна педагогічна освіта дефектологів недостатньо досліджена з точки зору багатоаспектності, зокрема, такого складового компонента як галузей дефектології: олігофренопедагогіки, сурдопедагогіки, тифлопедагогіки, логопедії. Потребує більш глибокого вивчення такий напрям підвищення кваліфікації як історія методичної роботи в спеціальній школі. Не завадить дефектологічній теорії і практиці дослідження історії і проблем післядипломної освіти педагогічних працівників з упровадженням інтегрованого й інклюзивного навчання, висвітлення регіональних здобутків тощо. Отже, дослідження проблем післядипломної педагогічної освіти дефектологів – наукова проблема тривалого характеру.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Гладуш В. А. Післядипломна педагогічна освіта дефектологів в Україні: теорія і практика : монографія / В. А. Гладуш. – Д. : Пороги, 2012. – 292 с.

Навчальні посібники

2. Гладуш В. А. Словник-довідник із корекційної педагогіки / В. А. Гладуш, І. В. Распопов. – Д. : РВВ ДНУ, 2011. – 20 с.

3. Гладуш В. А. Психолого-педагогічна діагностика та відбір дітей до спеціальних закладів : навч. посібник / В. А. Гладуш, В. В. Купрас. – Д. : РВВ ДНУ, 2012. – 56 с.

4. Гладуш В. А. Перельмутер Мойсей Маркович / В. А. Гладуш // Кафедра психокорекційної педагогіки. Внесок викладачів кафедри в розбудову української дефектології : навч. посібник / В. А. Гладуш, І. П. Колесник. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – С. 47–55.

5. Гладуш В. А. Смалюга Онуфрій Миколайович / В. А. Гладуш // Кафедра психокорекційної педагогіки. Внесок викладачів кафедри в розбудову української дефектології : навч. посібник / В. І. Бондар, В. А. Гладуш. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – С. 154–164.

Статті у наукових фахових виданнях

6. Гладуш В. А. Післядипломна підготовка дефектологічних кадрів в Україні / В. А. Гладуш // Педагогічна освіта : теорія і практика / зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Випуск 5. – Кам'янець-Подільський, 2010. – С. 25–30.

7. Гладуш В. А. Роль громадсько-педагогічних організацій у становленні післядипломної освіти учителів спеціальної школи на початку ХХ ст. / В. А. Гладуш // Педагогічний дискурс / зб. наук. праць Інституту педагогіки НАПН України, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. – Випуск 9. – Хмельницький, 2011. – С. 64–69.

8. Гладуш В. А. Становлення системи післядипломної освіти дефектологів : історія, проблеми, досвід / В. А. Гладуш // Вісник післядипломної освіти / зб. наук. праць Університету менеджменту освіти НАПН України. – Випуск 2 (15). – К., 2011. – С. 44–53.

9. Гладуш В. А. Теорія і практика післядипломної освіти олігофренопедагогів в Україні (історико-педагогічний аспект) / В. А. Гладуш // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія / зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – № 19. – С. 28–34.

10. Гладуш В. А. Шляхи вдосконалення післядипломного навчання дефектологів в Україні (кінець 1950-х – початок 1960-х рр.) / В. А. Гладуш // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології / науковий журнал СумДПУ ім. А. С. Макаренка. – Суми, 2011. – № 4–5 (14–15). – С. 62–72.

11. Гладуш В. А. Розвиток післядипломної освіти дефектологів на завершальному етапі переходу до загальної обов'язкової семирічної освіти в

Україні / В. А. Гладуш // Освіта регіону / наук. журнал Університету «Україна» – К., 2011. – № 5. – С. 59–64

12. Гладуш В. А. Розвиток післядипломної освіти дефектологів в Україні в 1940-х рр. / В. А. Гладуш // Вісник післядипломної освіти / зб. наук. праць Університету менеджменту освіти НАПН України. Випуск 3 (16). – К., 2011. – С. 42–48.

13. Гладуш В. А. Заочне й очно-заочне навчання як форми післядипломної освіти в Україні в повоєнні роки / В. А. Гладуш // Педагогічна освіта : теорія і практика / зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Випуск 9. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2011. – С. 19–26.

14. Гладуш В. А. Особливості становлення післядипломної освіти дефектологів на початку ХХ ст. / В. А. Гладуш // Педагогічна освіта : теорія і практика / зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Випуск 7. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2011. – С. 51–57.

15. Гладуш В. А. Форми післядипломної освіти дефектологів в УСРР (20-ті рр. ХХ ст.) / В. А. Гладуш // Нова педагогічна думка / наук.-метод. журнал Рівненського ОІППО, Рівненського державного педагогічного університету. – Рівне, 2011. – № 4 (68). – С. 87–92.

16. Гладуш В. А. Дистанційне навчання в післядипломній освіті дефектологів : досвід, проблеми, перспективи / В. А. Гладуш // Вісник післядипломної освіти / зб. наук. праць Університету менеджменту освіти НАПН України. Випуск 5 (18). – К., 2011. – С. 49–56.

17. Гладуш В. А. Психолого-медико-педагогічні знання та навички, які надавали у Київському фребелівському педінституті / В. А. Гладуш // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка і спеціальна психологія зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – № 17. – С. 34–39.

18. Гладуш В. А. Із організації післядипломної освіти дефектологів в Україні (кінець 1950-х – початок 1960-х рр.) / В. А. Гладуш // Імідж сучасного педагога / наук.-практ. освітньо-популярний журнал Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Полтавського ОІППО. – Полтава, 2012. – № 2 (121). – С. 22–25.

19. Гладуш В. А. Тенденції розвитку теорії і практики післядипломної освіти дефектологів в Україні (1950–1990 рр.) / В. А. Гладуш // зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. Випуск 19. Частина I. – Кам'янець-Подільський : Медобори 2006, 2012. – С. 59–69.

20. Гладуш В. А. Післядипломна освіта дефектологів на базі обласних лікарсько-педагогічних кабінетів / В. А. Гладуш // зб. наук. праць Бердянського державного педуніверситету (Педагогічні науки). – Бердянськ, 2011. – № 2. – С. 70–77.

21. Гладуш В. А. Республіканський учбово-методичний кабінет спеціальних шкіл: історія, здобутки / В. А. Гладуш // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка і спеціальна психологія / зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – № 21. – С. 46–50.

22. Гладуш В. А. Розвиток теорії післядипломної освіти сурдопедагогів в Україні (1950–1980 рр.) / В. А. Гладуш // Дефектологія. Особлива дитина : навчання та виховання. – 2012. – № 2 (62). – С. 29–33.

23. Гладуш В. А. Розвиток теорії післядипломної освіти тифлопедагогів в Україні (1950–1980 рр.) / В. А. Гладуш // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки / зб. наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – № 6 (14). – С. 34–44.

24. Гладуш В. А. Із історії становлення системи методичної роботи в спеціальній школі / В. А. Гладуш // Імідж сучасного педагога / Наук.-практ. освітньо-популярний журнал Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Полтавського ОППО. – Полтава, 2012. – № 6 (125). – С. 47–51.

25. Гладуш В. А. Розвиток практики післядипломної освіти тифлопедагогів (1963–1990) / В. А. Гладуш // Соціально-психологічні проблеми тифлопедагогіки / зб. наук. праць НПУ імені М. П. Драгоманова. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – № 7 (15). – С. 20–31.

26. Гладуш В. А. Рівень післядипломної освіти учителя-дефектолога: історія, сучасний стан / В. А. Гладуш // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка і спеціальна психологія. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – № 22. – С. 26–30.

27. Гладуш В. А. До питання періодизації розвитку післядипломної освіти дефектологів в Україні / В. А. Гладуш // зб. наук. праць. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. Випуск 21. – Кам'янець-Подільський, 2012. – С. 55–62.

28. Гладуш В. А. Із досвіду розробки навчальних матеріалів для дистанційного навчання / В. А. Гладуш // Вісник післядипломної освіти / зб. наук. праць Університету менеджменту освіти НАПН України. Випуск 7 (20). – К., 2012. – С. 55–61.

Публікації в інших виданнях

29. Гладуш В. А. Система постдипломного образования дефектологов в Украине : история, современность, перспективы / В. А. Гладуш // Szkoła specjalna. Czasopismo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. – Warszawa, 2012. – № 5 (266). Т. LXXIII. – С. 343–352.

30. Гладуш В. А. Особливості післядипломної освіти педагогів спеціальних навчально-виховних закладів у розвинених країнах Європи / В. А. Гладуш // Актуальні проблеми корекційної педагогіки і спеціальної психології / зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного

університету імені Івана Огієнка. Випуск 3. – Кам'янець-Подільський, 2012. – С. 36–46.

Статті, матеріали та тези наукових конференцій

31. Гладуш В. А. Проблема післядипломної підготовки дефектологічних кадрів в Україні / В. А. Гладуш // Матеріали VI міжн. наук.-практ. конф. Dil 17 Pedagogika. 27.11.2010 «Vedecky prumysl evropskeho kontinenty – 2010». – Praha, 2010. – С. 25–27.

32. Гладуш В. А. Післядипломна підготовка дефектологічних кадрів як предмет наукового дослідження / В. А. Гладуш // Матеріали Першої міжн. інтерактивної конф. «Европейское образовательное пространство : состояние, проблемы, перспективы» (29.10.2010). – Д. : ДНУ ім. Олеса Гончара, 2010. – С. 99–101.

33. Гладуш В. А. Становлення післядипломної педагогічної освіти дефектологів в історичному контексті (до XX ст.) / В. А. Гладуш // Матеріали VII міжн. наук.-практ. конф.. Dil 12 Pedagogika. 27.12.2010. «Veda a vznik – 2010/2011». – Praha, 2010. – С. 49–51.

34. Гладуш В. А. Формування системності в післядипломній освіті дефектологів в Україні / В. А. Гладуш // Матеріали VII Міжн. наук.-практ. конф.. Volume 10. 07.03.2011. Pedagogiczne nauki. «Naukova mysl informacujnej powieki – 2011». – Przemysl, 2011. – С. 62–64.

35. Гладуш В. А. Дистанційне навчання в післядипломній освіті дефектологів: досвід, проблеми, перспективи / В. А. Гладуш // Матеріали Міжн. наук.-практ. конф. «Теорія і практика дистанційного навчання в післядипломній освіті» (11.10.2011). – К. : ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2011. – С. 12.

36. Гладуш В. А. Успішний вступ до інклюзивної освіти через якісне післядипломне навчання вчителя / В. А. Гладуш // Матеріали XI Міжн. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі» ВНЗ (23–24.11.2011). – К. : Університет «Україна», 2011. – С.42–44.

37. Гладуш В. А. Інновації післядипломної освіти корекційних педагогів в Україні на етапі націєтворення / В. А. Гладуш // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Оновлення соціально-психологічної та педагогічної науки на етапі націєтворення» (10.04.2012). – Запоріжжя, 2012. – С. 25–27.

38. Гладуш В. А. Деякі педагогічні технології вдосконалення професійної компетентності дефектолога в системі післядипломної освіти / В. А. Гладуш // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Неперервна освіта як умова розвитку особистості дошкільника та молодшого школяра» (26.09.2012). – Рівне : Рівненський ОІППО, 2012. – С. 4.

39. Гладуш В. А. Післядипломна педагогічна освіта – актуальна проблема інтегрованої форми навчання / В. А. Гладуш // Матеріали XII Міжн. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі в світлі реалізації Конвенції ООН про

права інвалідів» (21–22.11.2012). – К. : Університет «Україна», 2012. – С. 74–76.

40. Гладуш В. А. Інноваційні форми підвищення кваліфікації корекційних педагогів / В. А. Гладуш // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми ортопедагогіки і ортопсихології» (1–2.11.2012). – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова. – С. 30–33.

41. Гладуш В. А. Підвищення кваліфікації дефектологів ПМПК: історичний аспект / В. А. Гладуш // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Мультидисциплінарний підхід як методологічна основа інклюзивного навчання» (20–21.11.2012). – Д. : «Свідлер А. Л.». – С. 137–146.

42. Гладуш В. А. К вопросу готовности педагогов к инклюзивному образованию в Украине / В. А. Гладуш // Материалы региональной научно-практ. конф. «Проблемы и перспективы развития инклюзивного образования детей с ограниченными возможностями здоровья» (20.12.2012) – Белгород : ИПЦ «Полигerra», 2012. – С. 14–16.

43. Gladush V. Pedagogical reading as a form of pedagogical training of defectology staff in Ukraine: historical experience / V. Gladush // Матеріали 8-ї Міжн. наук.-практ. конф. - Т. 25. Педагогічні науки. 17–25 грудня 2012. - Софія : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2012. – С. 77–79.

АНОТАЦІЇ

Гладуш В.А. Теорія і практика післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2013.

У дисертації проаналізовано становлення та розвиток післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні упродовж другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Системно-логічний підхід і ретроспективний аналіз дали можливість обґрунтувати періодизацію розвитку системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні, виявити її особливості і тенденції. Розкрито заходи з удосконалення структури системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів спеціальних шкіл, вплив розвитку теоретичних основ дефектології на практику спеціальної школи та зміст післядипломної педагогічної освіти дефектологів. Висвітлено діяльність науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів з удосконалення системи післядипломної освіти дефектологів. Охарактеризовано розвиток післядипломної педагогічної освіти в розвинених країнах Європи, виявлено її особливості. Подано характеристику структури сучасної системи післядипломної педагогічної освіти дефектологів в Україні, виявлено інноваційні підходи і проблеми у її функціонуванні.

Ключові слова: післядипломна педагогічна освіта, підвищення кваліфікації, спеціальна школа, дефектологи, особливості і тенденції розвитку.

Гладуш В.А. Теория и практика последипломного педагогического образования дефектологов в Украине (вторая половина XX – начало XXI века). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.03 – коррекционная педагогика. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2013.

В диссертации проанализированы становление и развитие последипломного педагогического образования дефектологов в Украине в течение второй половины XX – начала XXI века. Определение исходной хронологической границы исследования связано с формированием системы последипломного образования дефектологов, которое обуславливалось быстрым ростом количества специальных учебно-воспитательных учреждений в Украине после Второй мировой войны и острой потребностью в подготовке, переподготовке и повышении квалификации дефектологических кадров. Рассмотрены базовые понятия проблемы последипломного педагогического образования дефектологов, уровень научной разработки этой проблемы, социально-политические, экономические и образовательные факторы, достижения отечественных корифеев дефектологической науки, которые влияли на ее становление и развитие.

Системно-логический подход и ретроспективный анализ архивных документов литературных источников позволили обосновать периодизацию развития системы последипломного педагогического образования дефектологов в Украине. Первый период (1944–1962) – формирование последипломного образования дефектологов как системы, второй период (1963–1990) – развитие системы последипломного образования дефектологов, третий период (1991–2012) – совершенствование системы последипломного педагогического образования дефектологов в условиях модернизации системы специального образования детей с ограниченными возможностями здоровья в Украине. Второй период делится на три этапа, раскрывающие существенные особенности развития системы последипломного педагогического образования дефектологов в Украине. Генерализующее положение исследования заключается в том, что в течение каждого периода развития системы последипломного педагогического образования дефектологов теория и практика зависели от взаимодействия государственной образовательной политики, достижений дефектологической науки, наличия высококвалифицированных педагогических кадров, во многом от личностей, которые инициировали эти процессы, и состояния системы специального образования в их единстве.

Раскрыты мероприятия по совершенствованию структуры системы повышения квалификации педагогических кадров специальных школ, среди

которых открытие районных/городских методических кабинетов, учебно-методических кабинетов школ-интернатов в Институтах повышения квалификации учителей, Республиканского учебно-методического кабинета специальных школ, факультетов повышения квалификации руководящих и педагогических кадров, на базе педагогических институтов и училищ. Показано влияние развития теоретических основ дефектологии на практику специальной школы и содержание последипломного педагогического образования дефектологов. Освещено деятельность научно-исследовательских учреждений и высших учебных заведений по совершенствованию системы последипломного образования дефектологов. Сделан анализ научных трудов украинских дефектологов в течение исследуемого периода, которые отражались в содержании последипломного образования педагогов специальных школ. Исследовано непосредственное участие ученых и преподавателей в практике повышения профессиональной подготовки дефектологов. Охарактеризовано развитие последипломного педагогического образования в развитых странах Европы, выявлено его особенности. Изложена характеристика структуры современной системы последипломного педагогического образования дефектологов в Украине и уровень последипломного образования педагогов специальных школ, выявлены инновационные подходы и проблемы, особенности и тенденции в ее развитии. Обоснованы практические рекомендации относительно перспектив развития системы последипломного педагогического образования дефектологов.

Ключевые слова: последипломное педагогическое образование, повышение квалификации, специальная школа, дефектологи, особенности и тенденции развития.

Gladush V.A. Theory and practice of postgraduate pedagogical education of pathologists in Ukraine (the second half of XX – beginning of XXI centuries). – Manuscript.

Thesis for a doctor's degree of pedagogical sciences, according to disciplin 13.00.03 – correctional pedagogy. – National Pedagogical University named after M.P. Dragomanova. – Kyiv, 2013.

The formation and development of postgraduate pedagogical education of pathologists in Ukraine during the second half of XX – beginning of XXI centuries are analyzed in the thesis. Systematic and logical method and retrospective analysis allowed to make reasons for the periodization of the development of postgraduate pedagogical education of pathologists in Ukraine, to identify its characteristics and trends. The measures of improvement of the structure of the system of professional teachers of special schools and the impact of the development of the theoretical foundations of defectology on the practice of special school and the content of postgraduate pedagogical education of pathologists are considered. The activity of research institutions and higher education establishments to improve the system of postgraduate education pathologists is considered. Development of postgraduate

pedagogical education in the developed countries of Europe and the peculiarities is characterized. The structure of modern system of postgraduate pedagogical education of pathologists in Ukraine is characterized. Innovative approaches and problems in its functioning are identified.

Key words: postgraduate pedagogical education, training, special school, pathologists, peculiarities and trends of development.

НБ НПУ

100121412

Підписано до друку 21.05.2013. Формат 60x84 1/16.
Папір офсетний. Друк різнографічний.
Умов.-друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Зам. № 2739.

Віддруковано в ТОВ «Роял Принт»
пр. Кірова, 91, м. Дніпропетровськ, 49054
тел. (056) 794-61-04(05)

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 4121 від 27.07.2011.